

COMMENT. IN DANIE.

Psa. 109. mi. 109. Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quem locum ipse Christus apud Mat-
Mat. 20. thæum capite. 20. de seipso interpreta- tur. Ad illum alludit apostolus capit. 15. prioris ad Corinthios: Et primo ad Ephe-
1. Cor. 15. sios: Constituit, inquit, eum ad dexterã
Ephes. 1. suam in cœlestibus. Et primo ad He-
Heb. 1. bræos: Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Habitat enim Christus domi-
Colos. 1. nus in excelsis in eadem maiestate & di- gnitate cum patre ab eo dilectissimus. Ostendens autem electorum honorem, & amorem, quo eos prosequatur, illos ad dexteram constituet, quorum multos mundus sinistros esse putabat: contra ve-
1. Cor. 4. rò ad sinistram collocabit, quos mûdus dextros censebat. Huius rei figurã adû-
Gen. 48. brauit Iacob, qui præter opinionem Io- sephi super Manassem & Ephraim in benedictione manus mutauit. Et auditis sententijs ibunt impij in suppliciũ æternum, iusti autem in vitam æternam. Ga-
Iudi. 12. laaditæ, vt in libro Iudicum literæ diui- næ memoriæ prodidere, percusserunt & fugauerunt in bello Ephratæos. Ac oc-
1. Reg. 5. cupatis vadis Iordanis, per quæ Ephra- tæi erant reuersuri, volentes scire essent ne Ephratæi, qui transibât, dicebant eis, vt proferrent xibbolet: cùm autem illi non possent xibbolet proferre, sed sibbo-
1. Reg. 5. let, in Iordanis transitu interficiebâtur. Porrò xibbolet, vt graues aiunt autho-
Hieron. res, significat spicã plenam granis, sibbo- let autem spicã granis destitutam. Ior-
Luc. 8. danis autem teste Hieronymo idem est quod fluuius iudicij. In illo Iordane, in illo terribili die iudicij interrogabimur, si-
Similitu- po. mus necne Christiani. At qui non po- tuerint proferre spicam cum granis, si-

dem cum bonis operibus in charitate, sed paleas vanitatum & flagitiorum, dâ-
 nabuntur: illi verò salutem consequetur æternam, qui fidẽ ostenderint charitate formatam, qui grana solidarum virtutũ in apertum protulerint: quorum deniq; vita fuerit xibbolet. Sed prius erunt si-
 gna in sole, luna, & stellis, vt Christus ait: qui volens discipulos suos, omnesq; pios ac iustos viros consolari, postquam hæc & alia dixit, quæ Lucas capiti. 21. **Luc. 21.** mandauit, adiecit: His autem fieri inci-
 pientibus respicite, & leuate capita ve-
 stra: quoniam appropinquat redemptio vestra. Si tunc piorum appropinquaue-
 rit redemptio, quemadmodum appro-
 pinquatura est, ergo hic mûdus est eo-
 rum, vt ita dicam, captiuitas. De illa ait
 diuinus psaltes: Conuerte domine capti-
 uitatem nostram, sicut torrens in austro. **Psal. 125.**
 Auster est ventus efficiens pluuias copio-
 sas, quibus torrentes mirum in modum
 augentur: & magno impetu fluunt. Orat
 igitur Deum diuinus vates, vt multitu-
 do liberandorum à seruitute imitentur
 torrentes austro flante abundantes. Aspi-
 ce domini Iesu Christi pietatem. Loque-
 batur de vltimi iudicij terrore & seueri-
 rate, & in medio præconiorum iustitiæ
 non obliuiscitur misericordiæ. Ideo aie-
 bat Habacuc capite tertio: Cùm iratus **Habac.**
 fueris, misericordiæ recordaberis. Imò
 ipsi terrores misericordiã eius ostendũt.
 Iudex cùm vult reum comprehendere
 & punire, non illum prius hortatur: qui
 ei carcerem minatur, non vult illum in
 carcerem conijcere. Eodem modo Deus
 qui nobis cœli caliginem, elementorum
 perturbationem, & inferni pœnas mini-
 tatur, vult nos eripere. Ipse enim ait a-
 pud Ezechielem. 33. Nolo mortem pec-
 catoris,

catoris, sed vt conuertatur à via sua, &
 viuat. Et apostolus capite secundo prio-
 ris ad Timotheu: Deus vult omnes ho-
 mines saluos fieri. Nihilominus tamen
 tatus erit terror iud. cij vniuersalis, vt di-
 cat Iob cap. 14. Quis mihi tribuat, vt in
 inferno protegas me, & abscondas me,
 donec pertranseat furor tuus, & consti-
 tuas mihi tēpus, in quo recorderis mei.
 Ita erit formidabilis dies ille, vt deside-
 rent homines in obscuris locis inferni
 abscondi, donec transeat furor iudicij,
 & tunc in cœlū euocari. Sed tunc appro-
 pinquabit iustorū redemptio. Cōiungit
 Christus misericordiā cū iustitia, vt aptā
 efficiat harmoniā. Dulcis sonus citharæ
 cū sonora voce humana efficiūt suauem
 quandā musicā, quæ nec iā sonus citharæ
 solūm est, nec vox dūtaxat humana, sed
 admirabilis cōcentus ex illis conflatus
 quolibet illorū excellētior. Eodē modo iu-
 stitia cū misericordiā copulata, efficit tē-
 peratā quandā harmoniā: quæ nec est se-
 parata iustitia, nec separata misericordia,
 sed præcellēs quædā musica his duab⁹ re-
 bus cōfecta, qualibet earū illustrior, dul-
 cior, & præstātior. Qui ea vsus fuerit, vi-
 uet, iuxta illud Prouerbiorū. 21. Qui se-
 quitur iustitiā, & faciet misericordiā, in-
 ueniet vitā. Quod est intelligendū non
 solūm de vita hac fluxa & caduca, sed de
 æterna, cui nulla ætas est finem allatura.
 Hanc tribuet viris iustis Christus Iesus
 in die iudicij, cuius memoria horruit spi-
 ritus Danielis, vt ipse hoc loco testatur.
 ¶ Visiones capitis mei cōturbauerūt me. Id
 est, ea quæ in sōnijs vidi, me perturbarūt.
 E ¶ Accessi ad unum de assistentibus, &
 veritatem querebā ab eo de omnibus his. Qui
 dixit mihi interpretationem sermonum: &
 docuit me. He quatuor bestie magnæ quatuor

sunt regna, quæ consurgent de terra. Suscipiēt
 autem regnum sancti Dei altissimi: & ob-
 tinebunt regnum usque in seculum, & se-
 culum seculorum. Post hoc volui diligenter
 discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis
 valde ab omnibus, & terribilis nimis: den-
 tes vt unguis eius ferrei: comedebat, & cō-
 minuebat: & reliqua pedibus suis cōculcabat.
 Et de cornibus decem, quæ habebat in capite,
 & de alio, quod ortū fuerat, ante quod ceci-
 derant tria cornua: & de cornu illo, quod ha-
 bebat oculos, & os loquens gradia, & maius
 erat ceteris. Aspiciebā, & ecce cornu illud fa-
 ciebat bellū aduersus sanctos: & praeualebat
 eis: donec venit antiquus dierū, & iudiciū de-
 dit sanctis excelsi, & tēpus aduenit: & regnū
 obtinuerunt sancti. Et sic ait: Bestia quarta re-
 gnū quartū erit in terra, quod maius erit omni-
 bus regnis, & deuorabit vniuersam terrā:
 & cōculcabit, & cōminuet eam. Porro cor-
 nu decem ipsius regni decē reges erunt: &
 alius consurget post eos: & ipse potentior erit
 prioribus: & tres reges humiliabit. Et sermo-
 nē cōtra excelsū loquetur: Et sanctos altissi-
 mi conteret: & putabit, quod possit mutare tē-
 pora & leges: & tradētur in manu sua usq;
 ad tēpus, & tēpora, & dimidiū tēporis. Et iu-
 diciū sedebit, vt auferatur potentia, & cō-
 teratur, & dispereat usque in finem. Regnū
 autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ
 est subter omne cœlum detur populo sancto-
 rum altissimi, cuius regnum regnum sempi-
 ternum est: & omnes reges seruient ei, &
 obedient. Hucusque finis verbi. Ego Daniel
 multum cogitationibus meis conturbabar: &
 facies mea mutata est in me. Verbum au-
 tem in corde meo conseruau.

¶ Accessi ad unum de assistentibus. Id est, his
 visis me appuli intellectuali accessu ad
 quendam ex illis spiritibus cœlestibus à
 cōcretionē materiæ segregatis, qui Chri-
 sto iudici in folio sedenti assistebāt, qua-

rens ab eo veram rerum omnium quas mentis oculis intuebar, interpretationem.

¶ *Hæ quatuor bestie.* Explanatur visio. Quatuor bestijs quatuor regna, vt diximus, significantur, scilicet Babylonicum, Persicum, Græcum, Romanum, quæ ideo dicuntur consurgere de terra, quia ex hominibus sunt in hoc seculo. Quare delebuntur, & consumentur. Sancti autem habebunt regnum Dei in cœlis: de quo ait psalmographus: Regnum tuum regnum omnium seculorum. Ideo ait statim Daniel: Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi. Vbi verba illa Dei altissimi: possunt referri ad regnum, aut ad sanctos: de quibus scriptum est capite quinto libri Sapientiæ: Accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu domini. Illis dicturus est Christus: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. De illo subdit statim Daniel: Et obtinebunt regnum vsque in seculum, & seculum seculorum. Vbi apertè loquitur de regno in cœlis, non autem de regno terreno, ad quod cæci Iudæi aspirant: cuius desiderio tenentur.

¶ *De bestia quarta.* Qua imperium Romanum designatur. Cætera suprâ explanata sunt.

¶ *Os loquens grandia.* Hoc est, os iactabundum, & maledicum, Deum & homines lingua petulantissima cõsectans. Loquitur de Antichristo: de quo dictum est capite. 13. Apocalypsis: Datum est ei os loquens magna, & blasphemias.

¶ *Faciebat bellum aduersus sanctos.* Significat calamitates quibus Antichristus opprimet viros fideles: quorum multos occidet, & alios decipiet. Sed ex deceptis

multi resipiscent, & ad veritatem reuocabuntur. De illo ait Ioannes capite. 13. Apoc. 13. Apocalypsis: Est datum illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos.

¶ *Et iudicium dedit sanctis excelsi.* Deus pater dedit sanctis suis iudicem, nimirum filium suum vnigenam. Vel dedit iudicium & potestatem iudicandi sanctis excelsi, hoc est apostolis, qui sedebunt cum Christo iudicantes duodecim tribus Israelis. Vel dedit iudicium, id est tulit sententiam pro sanctis suis.

¶ *Et sic ait.* Nimirum angelus, qui instruxit Danielem. Sequitur quartæ bestie interpretatio.

¶ *Et alius consurget post eos.* Nempe Antichristus: de quo ait in Apocalypsi diuus Ioannes: Vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem. Dicitur ascendere de mari, quia de seculo hoc quod est pelagus, & profunda vitiorum vorago, se est in superbiâ, ferociâ, & conuicia erecturus. Dicitur habere capita septem, propter omnia septem mortifera crimina, quibus erit contaminatus: & cornua decem contra decem Dei præcepta, quæ per psalterium decem cordarum, vt diuus ait Augustinus, significantur: de quo ait David psalmo. 32. In psalterio decem cordarum psalite illi. Hic Antichristus viribus, opibus, & dominatu alios superabit: & reges Aegypti, Lybyæ, & Aethiopiæ vincet, execrationes & maledicta conferet in Deum, viros virtute præditos affliget: & id sibi assumet & arrogabit, vt existimet, posse se mutare tempora & leges, hoc est solemnitates, quæ certis celebrantur temporibus, & legem veterem ac nouam. Vel per tempora intelliguntur cursus ac ordines temporum: & per leges diuinæ ac humanæ sanctiones,

Psa. 144

Sap. 5.

Matt. 25

Apoc. 13

Matt. 19

Ioan. 13

August. Psal. 32

Etiones, iuris atque iniuriæ regulæ, re-
ctæque rationes imperandi atque pro-
hibendi.

*¶ Et tradentur in manu eius usque ad tē-
pus (x) tēpora, (x) dimidiū tēporis.* Hoc est,
dabitur, seu permittetur ei hæc potestas
in sanctos Dei tres annos cum dimidio.
Per tempus iuxta Hebræorum consue-
tudinem intelligitur annus, & per tēpora
duo anni, & per dimidiū tēporis anni
dimidium. Regnabit enim Antichri-
stus annis tribus cum dimidio. Id voluit
significare diuus Ioannes capite duode-
cimo Apocalypsis, cum ait: Datae sunt
mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt vo-
laret in desertum in locum suū: vbi ali-
tur per tempus, & tempora, & dimidiū
tēporis à facie serpentis. Hæc mulier
est ecclesia, cui data sunt duo testamen-
ta, vetus & nouum, quibus veluti alis
se per sapientiam & contemplationem
ferat in sublimæ, & à cœtu infidelium
in solitudinem recipiat: vbi permane-
bit tribus illis annis cum dimidio: qui-
bus est serpentis, hoc est Antichristi ty-
rannis duratura. Id prædixerat paulò
ante his verbis idem Ioannes: Mulier
fugit in solitudinem, vbi habebat lo-
cum paratum à Deo: vt ibi pascat eam
diebus mille ducentis sexaginta. Qui
dies eandem summam temporis effi-
ciunt. Id quod capite eiusdem Apoca-
lypsis vndecimo prædixerat ijs verbis:
Ciuitatē sanctā calcabunt mensibus qua-
draginta duobus. Hoc est tres annos cū
dimidio. Idem confirmat capite tertio-
decimo, cum ait: Data est ei potestas fa-
cere menses quadraginta duos. Non du-
rabit amplius Antichristi sæuitia: nam
vt verbis vtar Christi Dei nostri apud
Matthæum. 24. Nisi breuiati fuissent

dies illi, non fieret salua omnis caro:
sed propter electos breuiabuntur. Ac vt
diuinus ait eitharœd^o psalmo nono: Nō. Psal. 9.
in finem obliuio erit pauperis: patientia
pauperum non peribit in finem. Quā-
quā Deus videatur suorum obliuisci,
eorumq; calamitates contemnere, non
tamen permittet eos perpetuò vexari,
& anxietatibus vrgeri: nec tyrannos
in vitæ perpetuitate impuñe grassari.
Qui enim in viros pios ac iustos ven-
tos excitant, & ad eorum perniciem
abutuntur potentia, pœnas luent im-
manitatis suæ, & ad cæcas inferorum
tenebras detrudentur. Indigni sunt lu-
ce, qui lucis largitorem aspernantur.
Ipsi autem viri pietate & iustitia insi-
gnes gloriam consequentur cœlestem,
quos in cœlum merita vocabunt.

*¶ Et iudicium sedebit, vt auferatur po-
tentia.* Hoc est, & Christus iudex om-
nium sedebit sententias laturus: & au-
feretur potestas Antichristi, & omnium
tyrannorum. Quemadmodum in vi-
sione statuæ, de qua capite secundo latè
differuimus, lapis contriuit omnia me-
talla: ita hic filius Dei euertet regna
terrena per quatuor bestias significata.
Sed illic loquitur Daniel præcipuè de ^{Sup 2.}
primo Christi aduentu: hic verò de se-
cundo. Primo dedit operam, vt He-
bræos à cerimonijs & legibus antiquis
traduceret ad longè præstantiorem sui
colendi rationem, omnibusque mor-
talibus viam muniret ad vitam immor-
talem. At secundo apparebit iudex om-
niū in die iudicij: vbi qui se turpibus vi-
tij cōtaminarunt, & tetras fraudes cōce-
perūt, relegabuntur in tartara, eritq; illis
deuium iter, seclusum à concilio beato-
rum. At qui sese totos manciparūt Deo,

in beatissimas cœli sedes penetrabunt, vbi æternis gaudijs, omniumq; bonorũ copia cumulati, summo bono fruuntur.

¶ *Subter omne cœlum.* Infra cœli empyrij ambitum. Id est, quicquid sub cœlo continetur, ad gloriam sanctorum con-ducet. Erunt enim in regno Christi in cœlis, quod est sempiternum.

¶ *Hucusque finis verbi.* Nimirum angeli. Hoc est, Haectenus locutus est angelus, qui mihi visionẽ explicabat. Ego autẽ Daniel meis cogitationibus valde cõturbabar. Eodẽ modo Esaias ca. 21. Cor-ruì, inquit, cùm audirẽ: cõturbatus sum, cùm viderem: emarcuit cor meum. Et

Haba 3. Habacuc tertio: Audiui, & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea. His loquendi modis vti solebant diuini vates, cùm volebant magnitudinem visionũ significare. Haectenus Daniel Chaldaico Syriacòq; scripsit sermone. At cætera vsque ad finem libri sunt Hebraicis verbis exarata.

¶ **Observationes ex Chaldæo in caput septimum.**

Visio autem capitis sui in cubili suo. In Chaldæo est: *וְעֵזֶז וְעֵזֶז* Vechez ve: in numero multitudinis. Et visiones capitis sui.

Theod. Theodotio etiam habet *נְאֻמֵי אֵלֶּיךָ*: hoc est, & visiones. Vna quidem visio est: sed quia multas habet partes, rectè per numerũ pluralẽ significatur. Quare rectè vertit noster interpret in singulari: & rectè Theodotio in plurali. Vocabulum Hebræum est *chazon*, à verbo Cha-

za, quod significat videre, & apparere: vt psalmo sextodecimo: Ego autem in iusti-
tia apparebo cõspectui tuo: satiabor, cùm apparuerit gloria tua. Quæ verba possunt ita verti: Ego autem in iustitia videbo cõspectum tuũ: satiabor, cùm resurrexerit gloria tua. Sensus est: Videant vani homines diuitias suas fluxas & fallaces, qui inanibus bonorum simulachris delusi, solida & expressa bona despiciunt, & iustitiam detestantur. At ego iustitiam colens videbo aliquando faciem tuam: & tunc summis perfundar gaudijs, cùm resurrexerit gloria tua, cùm in die reditus tui ad vitam ego tecum resurrexero, & suauissima numinis tui visione, & admirabili pulchritudine oblectabor. Tunc summa afficiar voluptate, cùm te Christe sancte videro à mortuis gloriosè excitatum. Est enim credibile fuisse Dauidem vnum ex illis, qui cum Christo resurgẽtes fuerunt ab inferis reuocati. De illis Matthæus vigesimo septimo: Monumenta, inquit, aperta sunt: & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Existimo ideo illos diuinos vates Iacob & Ioseph filium eius præcepisse, vt sepelirentur in terra promissionis, quò resurgerent cum Christo, quem spiritu prophetico sciebant esse tertio die à mortuis excitandum: illumque esse diem, quem Abraham desiderabat: de quo dominus Iesus dixit Iudæis apud Ioannem octauo: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Vbi verba hæc vidit, & gauisus est, explananda sunt per futurum

futurum more Hebræorum. Ac si dicat
 Christus: Satiabitur Abraham, cum re-
 surrexero in gloria mea: quemadmodum
 David. Sed quia pro gloria est in He-
 bræo hæc vox מִן Mun, quæ inter alia
 significat similitudinem, possunt ita ver-
 ti verba hæc: Satiabor, cum resurrexe-
 rit similitudo tua. Ac si dicat David:
 Tunc ero repletus gaudio, cum ego qui
 sum ad similitudinem tuam, à limbo
 excitatus fuero. Vel sic: Exultabo, cum
 afflicus fuero ad similitudinem tuam.
 Verbum namque Cuts quod significat
 apparere, significat etiam affligi. Ac si
 dicat diuinus vates: Gaudio afficiar bo-
 ne Iesu, cum me videro tormentis affe-
 ctum instar tui: intueor enim mentis o-
 culis diuino spiritu illuminatis te esse af-
 fligendum ab impijs Iudæis: ac oblecta-
 bor: cum te imitatus fuero, & iniurias
 æquo animo sustinero. Loquitur regius
 ac diuinus psalter cum Christo, cuius
 contumelias & cruciatus multis in psal-
 mis prædixit: ad quem has voces emit-
 tit: Ego autem in iustitia apparebo cõs-
 pectui tuo: satiabor, cum apparuerit glo-
 ria tua. Poteris per hanc Dei gloriam
 intelligere eternam beatitudinem in cœ-
 lis: vbi sancti diuina visione satiantur.
 Accipitur etiam verbum hoc chaza pro
 intelligere, aut cognoscere: vt capite vi-
 gesimo sexto Genesis, vbi Palæstini dix-
 erunt Isaac. Vidimus tecum esse domi-
 num. Vbi videre accipitur pro cognos-
 cere & intelligere. Et psalmo trigésimo
 tertio: Gustate, & videte, quoniam sua-
 uis est dominus. Et. 118. Omnis consum-
 mationis vidi finem: latum mandatum
 tuum nimis. Ac si dicat diuinus cithare-
 dus: Nõ me fugit domine Deus, quin
 potius apertè intelligo, alta mœnia, su-

perba propugnacula, inexpugnabiles vr-
 bes, vastas statuas, tabulas, monilia, vasa
 celata, pocula ex auro fulgentibus distin-
 cta gemmis, coronas pretiosas margar-
 itis ornatas, & cætera huiusmodi, quæ
 mortalibus consummata perfectaque vi-
 dentur, habere finem, tempore labefa-
 ctari, vetustate deleri. At mandatum
 tuum ita latum est, vt non solum du-
 ret in hac vita, sed etiam in altera: viri
 enim iustitia ac pietate præcellentes, qui
 te summo prosequuntur amore, & pro-
 ximum rectè diligunt, hîc habent cha-
 ritatem, & in cœlo perfectiorem. Non
 tantum in huius vite cursu Deum ac homi-
 nes in oculis ferunt, sed postquam ex
 corporum vinculis tãquam è carcere e-
 uolauerint, & in splendidissimo candore
 sedium æternarum collocati fuerint,
 inexplicabili charitate flagrabunt. Qua-
 propter apostolus in priore ad Corin-
 thios capite tertio decimo: Charitas, in-
 quit, nunquam excidit. Quæ caduca
 sunt, cadunt, & subiiciuntur fini: at cha-
 ritas manet in æternum. Id intelligens
 David has voces emisit: Omnis cõsum-
 mationis vidi finem: latum mandatum
 tuum nimis. Hoc est, intellexi rem om-
 nem terrenam, quamuis consummata
 videatur, interire: diuinum autem præce-
 ptum tuum de habenda charitate, eternum
 esse. Vbi aspicias idè esse illo in loco vide-
 re quod intelligere. In hanc significatio-
 nem accipitur ab apostolo, cum ait capi-
 te septimo ad Romanos: Video aliam le-
 gem in membris meis repugnantem le-
 gi mentis meæ. Et à diuo Luca vndeci-
 mo capite: Ipse autem vt vidit cogita-
 tiones eorũ, dixit eis, &c. Videre corru-
 ptionem idem est quod corrumpi: vt psal-
 mo quintodecimo: Nec dabis sanctum tuum

videre corruptionem. Quæ verba intelliguntur de Christo, vt apostoli capite secundo Actorum testantur. Nā Deus pater haudquaquā tulit Christi corpus in sepulchro corrumpi. Eodem modo videre mortē idē est quod mori: vt psalm. 88.

Act. 2. Quis est homo, qui viuet, & nō videbit mortē? Visio autē significat diuinā vaticinationē: vt capite primo Esaiæ: Visio Esaiæ filij Amos: vt ibi in commentarijs nostris ostendimus. Accipitur etiam pro re visa: vt capite primo Ezechielis: Aperti sunt cœli: & vidi visiones Dei. Vbi pro aperti sunt, est in Hebraico verbum pathach, quod præter alia significat sculperē & pingere. Quare potest locus ille ita verti: Sculpti sunt cœli: & vidi visiones Dei. Vidit enim ea, quæ illi Deus ostendit, sculpta in cœlo, siue in aere: cœlum enim aliquando pro aere sumitur. Potest nihilominus locus ille multo aliter explanari, vt ibi in nostris commentarijs poteris intueri. Vbi visiones in eandem significationem accipiuntur, quemadmodū hoc loco apud nostrum Danielem, pro rebus visis intellectui repræsentatis. Sed Ezechiel vigilabat, Daniel autem dormiebat.

Psal. 88. ¶ *Euulsa sunt à facie eius.* Ita est in Chaldaeo, & in Græco. Quidam tamen vertunt: A quo sunt detracta. Vt sit sensus: Ipsum cornu paruum euulsi tria cornua. Nec perperam: nam facies rei accipitur aliquando pro re ipsa: vt Exodi trigesimo tertio. Si facies tua non ierit, ne ducas nos hinc: pro quo noster interpret vertit: Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. Et secundo Paralipomenon capite. 20. pro eo quod est in Hebraico: Dedit faciem suam, vt quæret dominū, vertit noster interpret: To-

Esai. 1.

Ezech. 1.

Exo. 33.

2. Par. 20

tum se contulit ad rogandum dominū. Id ostenditur apertè capite. 33. Exodi, **Exod. 33.** vbi hæc sunt verba: Non poteris videre faciem meam. Et volens Deus explicare, quid per faciem suam intelligeret, addidit: Non enim videbit me homo, & viuet. Ac si diceret: Non me poteris videre, quia nullus dum viuit, me videbit. Nemo in vita mortali potest oculis corporeis naturam meam intueri. Vbi vides faciem Dei accipi pro ipso Deo. Eodem modo apud Matthæum. 18. Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. **Matt. 18.**

¶ *Donec throni positi sunt.* Propositi sunt est in Chaldaeo: **רמי** Remiu. Verbum Hebraicum est **רמה** Ramah, quod præter alia significat deicere: vt Exodi capite **Exod. 15.** te quintodecimo: Equum & ascensorem deiecit in mare. Quare potest verti locus hic: Donec throni reiecti sunt: vel sublati sunt. Auferentur nanque omnium regnorum solia, peribit omnis mundi dominatus: at Christi regnum æternū est. Significat etiam verbum hoc fallere. Vnde vox hæc Remijah ab eo deducta significat proiectionem, & fraudem, & rem fallacem: pro qua editio vulgata habet dolosum capite septimo Oseæ: Facti **Ose. 7.** sunt quasi arcus dolosus. Hoc est similes arcui, qui cū sagittam videatur in vnā mittere partem, mittit in aliam. Loquitur de hominibus, qui fallunt alios simulatione iustitiæ: qui vtuntur hypocrisi, non solida virtute. Alij vertunt: Facti sunt instar arcus proiectionis: hoc est sagittas iaculantis. Quasi dicat: Crudelitatem naturæ hominum inimicā exercuerunt, sagittas acerbitatis suæ in alios iacentes, animique atrocitatem ex intimo pectore anhelantes.

Horruit spiritus meus: ego Daniel territus
 Theod. *sum in his.* Theodotio habet: Horruit
 spiritus me^o: ego Daniel in habitu meo.
 Hoc est, territus est spiritus meus: & ita
 Pagnin. me habebā, vt dico. Pagnin^o habet: Effos-
 sus est spiritus meus: ego Daniel habebā
 spiritū defossum in medio corporis. Sed
 si verbū verbo reddere volueris, poteris
 totum hoc ita vertere ex Chaldaeo: Ex-
 cissus est spiritus meus: ego Daniel in me-
 dio vaginae. Sensus est: Spiritus meus me
 ferē dereliquit, & à me recessit: & ego
 mansi in corpore quasi sine spiritu. Cor-
 pus humanū appellatur vagina: nā vt gla-
 dius est in vagina: ita anima in corpore.
 Ait itaque Daniel se mansisse in vagina
 sine gladio, vel mansisse sibi vaginā sine
 gladio, quod eundē habet sensum: quia
 quādo exhorrescimus, & obstupescim^o,
 videtur nos animus relinquere, & à no-
 bis egredi: & ita manem^o in corpore seu
 vagina sine spiritu, qui cū gladio cōpara-
 tur. Capi. 24. Genesis, vbi nos habemus:
 Stupefacti turbatiq; , &c. est in Hebræo:
 Egressum est cor eorum. Hoc est, relictū
 sunt sine spiritu: eamq; ob causam stupe-
 facti ac turbati. Illud Genesis sexti, quod
 dixit Deus: Non permanebit spiritus
 meus in homine in æternū: potest trās-
 ferri: Non erit in vagina spiritus meus
 in homine in æternū. Vt sit sensus: Spi-
 ritus quem dedi homini, non erit in illo
 instar gladij in vagina perpetuō: hoc est
 non diu viuet. Vocat Deus spiritum
 suum illum, quem dedit homini. Sed
 quia pro manere est in Hebraico verbū
וַיִּשְׁבַּע, quod nō solum permanere, & esse
 in vagina significat, sed etiam iudicare,
 ait Hieronymus in quæstionibus He-
 braicis sensum horum verborum hunc
 esse. Non iudicabit spiritus meus homi-

nes istos in æternum: non illos ad æter-
 nas pœnas damnabo, quoniā caro sunt,
 hoc est fragilis conditionis: non eos ad
 æternos seruabo cruciatus: sed h'c illis
 reddam, quod merentur. Quæ ve: ba de
 illis intelliguntur, qui in pœnis pœnitē-
 tiam agunt. Ergo non seueritatem, sed
 clementiam Dei sonat peccatoris in hac
 vita castigatio. Vnde Oseas inducit Deū
 iratum ita loquentem: Non visitabo fi-
 lias eorū, cū fornicatæ fuerint; & spon-
 sas eorum, cū adulterauerint. Et psal-
 mo. 88. ait ipse Deus: Visitabo in virga
 iniquitates eorū, & in verberibus pec-
 cata eorum. Misericordiam autem meā
 non dispergam ab eis. Diuus Ambro-
 sius per spiritum Dei, hoc Genesis lo-
 co intelligit spiritum sapientiæ & co-
 gnitionis. Poteris per hunc spiritum
 Dei iram eius intelligere, & per car-
 nem fragilitatem humanam. Qui-
 dam per Spiritum Dei intelligūt ipsum
 Deum, & per carnem flagitia morta-
 lium: vt dicat Deus: Non feram per-
 petuō hominum scelera: non discepta-
 bo semper cum hominibus, quoniam
 se totos carni dederunt: sed veniet
 eluuiō terrarum, & propè omnes inte-
 ribunt. Verbum enim Hebraicum dis-
 ceptare etiam significat, contendere,
 & certare.

Et sermones cōtra excelsū loquetur. Pa-
 gninus habet: Et sermones ex parte altis-
 simi loquetur. Hoc est, dicet se esse mis-
 sum à Deo patre: vt verba faciat homini-
 bus, verba sua attribuet Deo patri. Nam
 Antichristus dicturus est esse se filiū Dei,
 & verum Deum: eiusque verba ex parte
 Dei esse. Symmachus transtulit: Et ser-
 mones quasi Deus loquetur. Nam cū
 tantum sibi arroget, vt Dei assumat po-

COMMENT. IN DANIE.

tentiam, verba etiam diuina sibi vendicabit. Horrenda profecto Antichristi superbia, & intolerabilis arrogantia.

¶ *Et tradentur in manu eius.* Theodotio habet καὶ σθησεται. Hoc est, & dabitur nimirum regnum in manu eius. Permittet enim Deus, vt Antichristus regnet tres annos cum dimidio. Vel, Et totum hoc tradetur in manu eius: id est, in eius potestate: manus enim in diuinis literis pro potestate accipitur, vt Genesis sexto decimo capite: Ecce ancilla tua in manu tua est. Et Ieremiae. 37. In manus regis Babylonis traderis. In hanc significatio nem potest sumi manus psalmo sextodecimo: Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuae. Vt sit sensus: Eripe me domine ab impio Saule: & aufer gladium tuum ab inimicis potentiae tuae: eijce potestatem, quam a te acceperunt, ab ijs, qui sunt hostes potentiae tuae. Euthymius pro frameam tuam, siue gladium tuum, legit framea tua, in ablatiuo: Ac si dicat Dauid: Gladio tuo domine libera vitam meam ab impio Saule, eiusque socijs, qui electioni tuae de me factae aduersantur. Accipitur anima pro vita, vt multis alijs in locis. Vel eripe me ab inimicis potentiae tuae: nam qui me oppugnant, tecum pugnare videntur. At Hieronymus transtulit ex Hebraeo: Salua animam meam ab impio, qui est gladius tuus, a viris manus tuae. Potest verti totum hoc: Libera animam meam ab impio, qui est gladius tuus: ab inimicis, qui sunt manus tua. Dicitur quidem impius gladius Dei, quod Deus illo vtatur pro gladio ad punienda flagitia improborum, & ad virtutem piorum exercendam. Huic interpretationi fauet locus ille apud Esaiam capite de-

cimo, vbi Deus regem Assyriorum vocat virgam, qua alios percutiebat, cum ait: Vae Assur virga furoris mei, & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea. Eadem ratione vocauit Dauid hostes suos manum Dei, Iob imitatus, qui dixit capite decimonono: Manus domini tetigit me. Interpretes tamen Chaldaicus habet: Libera animam meam ab impio, quippe qui meretur gladio tuo interfici. Accipitur etiam manus pro opere, vt apud Lucam duodecimo: Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes in manibus vestris. Hoc est, estote parati ad mortem. Qui enim se induunt, vltimo loco sumunt cingulum, quo praecingunt renes. Sintque lucernae ardentes in manibus vestris: hoc est, sint intellectiones scientia illustratae in operibus vestris: coniungite facta cum intelligentijs: intelligite, quid facere debeatis, & facite, vt intelligitis: in eas actiones incumbite, ex quibus intelligitis verum decus redundare. Intellectio nostra est lucerna: quae si est notione collustrata, dicitur ardens, seu praelucens: manibus vero facta significantur. Poteris per lucernas ardentes in manibus vltimam ad moriendum preparationem intelligere: qui enim iam praecordijs conceptam mortem continent, extremo illo afflatu solent candelam incensam manu tenere, & tremulis ac morientibus vocibus animam Deo commendare. Nonnulli per lumbos praecinctos intelligunt castitatem, per lucernas autem in manibus exempla virtutum. At Robertus Stephanus, & Erasmus Rotodamus in versionibus suis non posuerunt: In manibus vestris: Ita enim habent: Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae accensae: & vos similes hominibus,

bus, &c. Ex quorum versionibus sumunt multi occasionem editionem vulgatam emendandi. Qua in re grauius falluntur. Nam in veteribus codicibus tam Græcis, quam Latinis est tota hæc oratio: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et ita habet editio vulgata, quæ est omnium certissima, grauisima, integerrima. Quam ob causam omnibus alijs merito anteponitur. Eam tenet & approbat, ac tenendam & approbandam præcipit sancta nostra mater ecclesia Romana catholica. Quare non sunt audiendi noui illi translators, qui eam multis in locis mutilatam ac diminutam, in alijs verò redundantem & superuacaneam reddiderunt, in alijs autem aliter apertissimè deprauarunt. Illud non est diuinam scripturam vertere, sed pervertere. Sed dices eos asserere in codicibus Hebræis & Græcis esse aliquando lectionem diuersam à nostra Latina communi. Fateor: imò inter se ipsos differunt codices tam Hebræi, quam Græci. Nā Iudæi nominis Christiani inimici multis in locis sacra biblia Hebræa corruerunt. Similiter hæretici Græci codices Græcos deprauarunt. Eam ob causam iam nunc non est præcipuè petenda sacrarum scripturarum veritas ex exemplaribus Hebræis, & Græcis: sed ex Latina versione ab ecclesia catholica retenta & approbata, quam editionem vulgatam appellamus: quæ est in ecclesia antiquissima, summæque auctoritatis, firmitudinis, certitudinis, & maiestatis. Hæc est turris munitissima, & firmissimum Christianæ religionis propugnaculum. Cum igitur exemplaria Hebræa variant inter se, similiter & Græca, apertè concludo, non esse iam ex

illis veritatem præcipuè petendam, sed ex editione vulgata, quæ est immutata & pura, quam ecclesia tot annis conseruauit, quæ est semper eadem, de cuius laudibus nulla vnquam ætas conticescet. Erasmus quæsiuit multa exemplaria Græca, & collegit quatuordecim vt ipse ait, inter se disparia, & varietate distincta. Robertus autem decem & octo: & mirum est, quanta variant diuersitate. Illud est certissimum, ex illis ea esse pura & castigata, quæ editioni vulgatæ suffragantur. Huiusmodi est codex Græcus vetustissimus manu scriptus, qui Romæ in bibliotheca Vaticana seruatur, verus & incorruptus, qui omnino cum editione nostra vulgata concordat, congruit, & consentit. Si exemplar illud legeris, & cum versione nostra Latina vulgata contuleris, videbis nullam esse inter Græcum & Latinum discrepantiam, sed summam concordiam. At nec Erasmus, nec Robertus exemplar illud in versionibus suis secuti sunt. Ex quo effectum est, vt discrepant inter sese: quoniam exemplaria diuersa sequi voluerunt. Sed hac in re vterque incidit in errorem in versione capituli duodecimi euangelij auctore Luca, vbi pro in manibus vestris, nihil, vt diximus, posuerunt. Legendum esse, in manibus vestris, indicat Augustinus sermone trigesimo nono de verbis domini, cuius hæc sunt verba: Abstinerere nos debemus ab omnibus illicitis concupiscentijs: hoc est lumbos accinctos habere, & feruere, & lucere operibus bonis: hoc est lucernas ardentes in manibus tenere. Hæc ille. Hieronymus in commentarijs in Ioelem explicans verba illa primi capituli: Accingite vos: Qui sanctus, inquit, sacerdos est, & comedit pascha

domini, accingatur baltheo castitatis: & audiat cum apostolis: Sint lumbi vestri præcincti: & lucernæ ardentes in manibus vestris. Nonne vides Hieronymum citare textum euangelij, quemadmodum habet editio vulgata? Sunt hæc Hieronymi verba in sacros canones relata de poenitentia distinct. 1. Qui sanctus. Eodem modo legit Gregorius in homilia in caput duodecimum Lucæ, cum ait: Protenus additur: Et lucernæ ardentes in manibus vestris. Lucernas quippe ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Theophilactus etiam in commentarijs non solum legit, sed etiam explanat. Eodem modo Petrus Chrysologus, vetustate & doctrina venerandus sermone. 22. Et antiquus Eusebius Emisenus homilia in caput duodecimum Lucæ. Consentunt omnes codices Latini: & octauum responsum officij confessorum non pontificum antiquitate in ecclesia celebratum. Quare non deberent recentes translatores rebus nouis studere, & ab antiqua ecclesie versione discrepare, eam aliquando irridentes, aliquando improbantes. Nec solum hoc loco mutilam reliquerunt lectionem antiquam, sed etiam capite septimo Ioannis. Nam ubi nos habemus: Nondum erat spiritus datus: verterunt Erasmus & Robertus: Nondum erat Spiritus Sanctus. Quæ verba videntur impietatem sonare. At multa exemplaria Græca antiqua habent *δὲ πνεῦμα*. Et ita est in exemplari Vaticano vetustissimo & integerrimo. Ac ita legit Augustinus in commentarijs in illum locum: Hieronymus in epistola ad Hedibiam questione. 9. Chrysostomus homilia in Matthæum. 23.

& in Ioannem. 28. Dydimus libro secundo de Spiritu Sancto: Victorinus contra Arrianos: Leo magnus sermone tertio pentecostes: Theophilactus in Ioannem: & alij magni nominis scriptores: qui omnes legunt: Nondum erat spiritus datus. Omitto infinita propè loca, quæ hæretici nostri temporis in suis versionibus aut potius eversionibus deprauarunt. Fuit sine dubio eorum editionum multitudo calamitas ecclesie: aut potius pestis funesta veritatis: quoniam suis deprauatis editionibus fallunt multos, quibus perniciem machinantur. Cum aliquis ex illis vocabulum vnum inuenit, quod sibi non placeat, statim clamat delendam esse totam editionem vulgatam, & aliam denuo faciendam: ei similis, qui totam Mineruam Phidie vult frangere, & aliam fingere, ut calcei eius ligulam efficiat venustiorum. Et fracta pulcherrima imagine aliam conficit turpissimam. Utinam nec Hebraicæ nec Græcæ linguæ notitiam comparauissent, qua ad multorum exitum intemperanter abutuntur. Est quidem linguarum cognitio ad sacrarum literarum intelligentiam mirum in modum fructuosa, ad mysteria profunda ex illis depromenda, & ad imaginem veritatis in fonte contemplandam utilissima. Cum etiam in Latinis codicibus est varietas causa typographorum, recurrendum est ad Hebræa, Græcæque exemplaria, ut veritas eluceat, & emineat: ut verbi causa psalmo. 41. ubi nonnulli codices habent: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: alij, Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum. Si vtrunque consulas exemplar tam Hebræum, quam Græcū, videbis statim, germanam lectionem esse: ad Deum fortem: non fontem. Nam in Hebræo

Grego.

Theo-
phila.

Chryso.

Emisse.

Ioan. 7.

August.

Hieron.

Chryso.

Dydim.

Victor.

Leo.

Theo-
phila.

Psal. 41.

Hebræo est *מַחֲזִיק*, quæ vox fortem significat, non fontem: similiter in Græco est *ἰσχυροῦ*, quæ idem est quod fortis. Et ita legunt Hieronymus, Chrysostomus, & alij. Præterea cum multæ voces sint æquiocæ, præsertim in lingua Hebræa, est diuina scriptura admirabili fecunditate referta, & diuinis mysterijs sole ipso splendidioribus cumulata. Ex eius ventre flumina aquarum viuentium dimanant: vnde viri sapientes linguarum cognitione, virtutumque ornamentis exculi, possunt admirabiles ac reconditos sensus exhaurire: quibus veluti epulis suauibus, & nectare cœlesti animi oblectantur, & ad æternitatem aluntur. Porro ex vnaquaque oratione fluunt salutare intelligentiæ. Cum autem interpret non possit nisi vnam depromere, & explicare, manet scriptura grauida, arcanisque profundissimis plena: quæ linguarum periti ex ipso fonte depromunt, ad originem, primamque linguam recurrentes, & cogitationes suas perpetuis monumentis consignantes. Aspicias esse linguarum cognitionem vtilissimam: non ad veritatem oppugnandam, sed ad illam tuendam: non ad inferendum bellum ecclesiæ sanctæ catholicæ: sed ad seruiendum illi: ad eiusque gloriam laudemque celebrandam. Cognitio linguæ Hebrææ est mirum in modum utilis ad intelligentiam veteris testamenti: similiter & Græcæ ad intelligentiam noui, & translationis septuaginta interpretum, quæ sine dubio vera est, admirabilis, & diuina: id quod miraculum septuaginta cellularum testificatur. Nam cum singuli singulis cubiculis separati transferrent, nihil in alicuius eorum codice inuentum est, quod in cæteris non inueniretur: vt

multi magni nominis authores memoriam prodiderunt. Hac vtriusque linguæ & Græcæ & Hebræicæ cognitione instructi viri catholici vocem hanc manus, interdum accipi aiunt pro opere, vt apud Lucam duodecimo: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris: interdum pro potestate: vt hoc Danielis loco: Et tradentur in manu eius: interdum alijs modis, vt videre licet varijs in locis diuinarum literarum.

Argumentum capituli octauum.

Arrat diuinus vates victoriam, quam rex Græcorum de rege Medorum & Persarum erat reportaturus sub specie hirci viribus pollentis, magnum ac potentem arietem superantis. Postea vaticinatur de Antiochi impietate & tyrannide: ac de eius interitu & exitio, qui Antichristi figuram gessit.

ci viribus pollentis, magnum ac potentem arietem superantis. Postea vaticinatur de Antiochi impietate & tyrannide: ac de eius interitu & exitio, qui Antichristi figuram gessit.

Caput octauum.

ANNO tertio regni Basasar regis visio apparuit mihi. Ego Daniel post id quod videram in principio, vidi in visione mea, cum essem in Susam castro, quod est in Ælam ciuitate. Vidi autem in visione esse me super portam vlai. Et leuavi oculos meos, & vidi: ecce aries unus stabat ante paludem habens cornua excelsa, & unum excelsius altero, atque succrescens. Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra Occidentem

dentem, & contra Aquilonem, & contra Meridiem. Et omnes bestie non poterant resistere ei, nec liberari de manu eius. Fecitq; secundum voluntatem suam, & magnificatus est. Et ego intelligebam. Ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terre, & non tangebatur terram. Porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam: & cucurrit ad eum impetu fortitudinis sue. Cumque appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum: & percussit arietem, & comminuit duo cornua eius: & non poterat aries resistere ei. Cumque eum misisset in terram, conculcavit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius.

Explanatio.

ANNO tertio regni Balsasar regis. Hucusque scripsit Daniel Chaldaico sermone, nunc reuertitur ad Hebraicum. Cum vigeret Babyloniorum regnum, & Balsasar eorum rex ad eximia mundi gloriam floresceret, anno ante aduentum Christi. 547. à mundo autem condito. 3415. iuxta Ioannis Benedicti supputationem, vidit Daniel mentis oculis diuina luce illustratis, esse regnum Persarum ac Medorum à Græcis evertendū, sub Alexandro magno rege Macedoniae, Philippi regis filio: qui Alexander Darium vltimum Persarum regem superauit: & Mediam ac Persidem in potestatem ditionemque suam redegit. Lege Quintum Curtium, Plutarchum in vita Alexandri, Trogum Pompeium, Iustinum, Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Aristobolum, Ioannem Monachum, & alios, qui res gestas Alexan-

Curtius
Plutar.
Trogus
Iustinus
Clitar.
Polycr.
Onesic.
Aristob.

dri magni literis mandarunt, & videbis admirabiles eius victorias: ac tristem Darij persarum regis interitum, & lamentabile Orientis exitium. De his multo ante quàm euenirent, vaticinatus est hoc capite Daniel. Narrat Plutarchus inuentas fuisse ante bellum illud Persicū quafdam tabulas, in quibus scriptum erat, fore vt Alexander vinceret Darium, & imperio Persarum ac Medorum potiretur. Fortasse erat in illis tabulis hæc Danielis vaticinatio monumentis consignata. Sed & Iosephus Flavius libro vndecimo antiquitatū narrat, ingressum fuisse Alexandrum Hierosolymam post Persarum victoriam, ostensumque ei fuisse librum Danielis, in quo scriptum erat, quendam Græcorum principem deitutum potentiam Persarum: ipsum autem gaudio exulasse, quòd intelligeret se eum esse, quem Danielis vaticinatio significabat: eamque ob causam immortalibus honoribus Iudæos affecisse.

Ioannes

Plutar.

Ioseph.

¶ *Post id quod videram in principio.* Hoc est, post primam visionem regnate Balsasare, quæ fuit primo anno regni eius: hæc autem fuit anno tertio. Superior visio appellatur prima eorum, quæ fuerunt ostensæ soli Danieli, quarum ipse solus conscius erat. Qua de re disseruimus in explanatione capitis septimi.

¶ *Cum essem in Susa castro.* Explicat locum visionis. Susa vrbs magna fuit, regia ac metropolis Persarum, à qua Susiana regio apud Persas nomen accepit: à Dario Hystaspis filio, vt ait Plinius libro sexto condita, seu potius aedificijs aucta. Strabo verò libro quinto decimo fuisse eam conditā ait à Tithomo Memnonis patre. Stephanus existimat vocatam Susam à fontibus, quòd vox hæc

Plinius.

Strabo.

Stepha.

in re-

Athen. in regione illa fontem significet. Athenæus libro duo decimo capite tertio: Susam, inquit, ob loci ipsius amœnitatem vocatam fuisse, scriptum reliquit Aristobolus, ac etiam Chares: est autem susum græca voce lilium. Fit huius urbis mentio quarto capite libri primi Esdræ: & primo capite Nehemiæ: & 1. Esther. Vide Iosephum libro decimo capite 14. & libro vndecimo capite quinto Antiquitatum. Existimant nonnulli appellatam fuisse Susam urbem illam, ubi ait Danielem ædificasse turrem admirabilis magnitudinis & magnificentiæ, quæ logo post tempore noua videbatur, nulla vetustate confecta, ubi reges Persarum ac Medorum sepeliebatur. At Iosephus libro antiquitatum decimo memoriæ prodidit, hoc insigne sepulchrum fuisse extructum à Daniele in Egbatanis Mediæ: Susa verò non est in Media, sed in Perside, vt cosmographi testantur. Appellatur vrbs hæc hoc loco castrum, quod esset instar munitissimi castri fortissima. Potest hoc ita ordinari. Cum essem in castro Susæ: hoc est in quadam arce ciuitatis Susæ. Potest verti: Cum essem in aula Susæ, vel in templo Susæ: nam vocabulum Hebræum significans castrum significat etiam aulam ac templum.

¶ *Quod est in AElam regione.* Id est, quod castrum est situm in regione illa, quæ dicitur AElam. Fuit AElam ciuitas quædam celebris, à qua tota regio fuit etiam AElam appellata, eiusque habitatores AElamitæ: de quibus Lucas Actuum secundo: Parthi, inquit, Medi, & AElamitæ. Pro AElam vertunt nonnulli Elamidem. Regio quæ postea dicta fuit Susiana, & postea Elemais, & Elamitis, fuit olim dicta AElam ab AElá: filio Sê;

cuius meminit Moses capit. 10. Genesis. Gene. 10. Hoc loco AElam accipi potest pro ciuitate, aut pro regione: rectius tamen pro regione. Et ita habent codices emendati: In AElam regione.

¶ *Vidi autem in visione.* Nimirum intellectuali & imaginaria. Referuntur hæc, quemadmodum multa alia non ad sensum exteriorem, sed ad intellectum, & sensum interiorem.

¶ *Super portam Vlai.* Vlai est nomen proprium cuiusdam portæ illius urbis: & significat paludem: erat enim palus ante portam illam. Solent aliquando portæ urbium nomina sortiri à rebus, quæ propè sunt: vt Romæ porta Collatina à Collatio oppidulo propè illam, authore Festo: & porta Collina à colle Quirinali: quæ postea dicta fuit Salaria à sale, quæ per illam Sabini deferebant, authore Pomponio Læto. Symmachus pro super portam Vlai vertit: Super paludem Vlai. Septuaginta nobiscum vertunt: Super portam Vlai. Et rectè quidem. Alij transferunt: Apud fluuium Eulæum. Porro Plinius libro sexto capite. 27. Susa, inquit, regia Persarum, in qua Eulæus circuit arcem. Fluuius hic appellatus Eulæus à Plinio & historicis ac geographis est hic fortasse, qui Hebraicè hoc loco appellatur Vlai. Fieri enim potest, vt Cum Daniel ea vidit, quæ huic capiti mandauit, esset apud fluuium Vlai, quemadmodum Ezechiel apud fluuium Cobar, cum ei Deus quatuor animalium ostendit visionem. His ita explanatis potest totus hic locus ita verti. Cum essem in arce ciuitatis Susæ, quæ est in regione Elamitide, videbar mihi esse apud fluuium Eulæum, qui arcem illam circuit, & circumfluit. Sed non est perspicuum, an visum fuerit

fuerit Danieli esse Susa, cum ab illa corpore abesset, an re ipsa fuerit illic: tamen si accommodatius literæ editionis vulgatæ, quæ est certior & verior, videatur, fuisse tunc corpore in illa ciuitate, ad quam alicuius negotij causa profectus fuerat. Vel fuit illuc translatus spiritu, & videbatur sibi illic esse: quemadmodum Ezechiel, qui fuit spiritu translatus Hierosolymam, cum esset corpore in Chaldaea, ut ipse capite octauo testatur. Hæc autem ut verbis utar theologorum scholasticorum, per corporalium rerum similitudines in interiore sensu imaginatiuo formatas, angelico ministerio fiunt.

Leuauit oculos meos, & vidi. De oculis mentis loquitur. Etsi in imagine hæc aspiciet, tamē interiores oculos extulit. Qua in re nos docet, ut ad cœlestia aspicienda mysteria oculos mentis per purgatos ad cœlum extollamus. Vt illis, qui, ut ait psalmo sextodecimo Dauid, oculos suos statuerunt declinare in terram. Oculus noster est intentio nostra, quæ voluntas dicitur, propositum, & scopus. Hæc debet ad cœlum dirigi, non ad terram: ad Deum, non ad mundum. Vt templi machina nititur columnis, columnæ autem basi: sic vita hominis debet fulciri virtutum actionibus, illæ autem proposito seu intentione. Itaque propositum est totius fabricæ fundamentum. Illud autem per oculos significatur. De illis Sara filia Raguel tertio capite Tobia: Ad te domine, inquit, faciem meam conuerto: ad te oculos meos dirigo. Et diuinus ac regius vates psalm. 24. Oculi mei semper ad dominum. Intelligentes viri pijs & iusti esse illis præmia cœlestia proposita, qui virtutis actiones dirigunt ad Deum, omnes curas & cogitationes conferunt in illum, eum cogitantes ad illum aspirant, seseque pro illo, cum opus sit, vinculis, telis, flammis, & omni tormentorum generi obijcere proponunt. Ea ratione ductus idem diuinus psaltes aiebat: Leuauit oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Vbi per montes intelligit altitudinem diuinæ pietatis, & ipsum Deum in excelsis cœlorum sedibus habitantē. Nam volens explicare quid intelligat per montes, addit: Auxiliū meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Et alio in psalmo: Ad te leuauit oculos meos, qui habitas in cœlis. Et rursus: Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum. Ut flos herbæ illius, quam alij heliotropiū vocant, alij solsequium, semper vertitur ad solem: ita propositum nostrum semper debet dirigi ad Christum. Quemadmodum ignis naturaliter tendit sursum in cœlum: sic animus noster tendere debet sursum ad Deum. Ideo aiebat in tertio Lamento Ieremias: Leuemus corda nostra cum manibus ad dominū in cœlos. Vbi per corda intentiones, per manus opera significauit. Imitaturi sumus aquilas, oculos ad fulgentes solis radios extollentes: ad Dei splendore gloriāq; intentionem nostram reuocantes. Id intelligens Salomon ait cap. 2. Ecclesiasticis. Sapiētis oculi in capite eius. Caput autem nostrum authore Paulo in epistola ad Ephesios, & ad Colossenses, Christus est. In eo locaturi sumus oculos nostros, iuxta id quod ait Zacharias cap. 3. Super lapidem vnum septem oculi. Vbi numerus septem definitus accipitur pro infinito more scripturæ: ut sit sensus: Super Christum lapidem firmū, qui apud

Esaiam

Ezech. 8

Psalm. 16

Similitudo

Tob. 3.

Psalm. 24.

Psalm. 126

Psalm. 123

Similitudo

Similitudo

Thren. 3

Similitudo

Ecclesi. 2

Ephes. 5. Coloss. 1. Zachar. 3

Esai. 28. Esaiam. 28. vocatur lapis angularis probatus, omnia nostra proposita per oculos intellecta figamus. Id voluit significare idem Zacharias cap. 9. cum dixit: Dominus est oculus hominis. Ac si diceret: Deus est scopus ille, ad quem est hominis intentio dirigenda. Non ad mundi diuitias, & vanitates debemus oculum dirigere & conferre, sed ad Deum. Eam ob causam ait Salomon capite Prouerborum. 23. Ne erigas oculos ad opes. Et eius pater Dauid psalm. 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. In omnibus operibus nostris debemus oculos animi extollere ad cœlum, atque in Deum dirigere. Id voluit nos docere doctor cœlestis Christus Deus noster, qui volens saturare hominum multitudinem in solitudine, subleuauit oculos, vt ait diuus Ioan. 6. Ioannes cap. 6. Et capit. 11. Iesus autem, inquit, eleuatis sursum oculis dixit. Et Ioan. 11. cap. 17. Subleuatis oculis in cœlum dixit. Instruimur his locis debere nos oculos ad cœlum eleuare, hoc est mentem, propositum, & cogitationem in Deo consistuere. At quemadmodum nonnullę aues ex earum genere, quę accipitres & rapaces vocantur, capta præda primò ei oculos auferunt, deinde lacerant, & occidunt: sic dæmon vbi hominem deceptum diripit, primò nititur ab eo oculos totius boni propositi auferre, deinde illum dilaniat, tollens ei aures, ne audiat verbum Dei: & linguam, ne de peccatis confiteatur: & ita æternum illi machinatur exitium: Homo ille de quo loquitur Lucas cap. 11. à quo dominus Iesus eiecit dæmonium, mutus erat: ita enim ait: Erat Iesus eiciens dæmonium, & illud erat mutum. Mutum illud appellat effectiuè, quòd hominem efficeret mutum. Mat-

thæus capite. 12. ait eum fuisse etiam cecum. Chrysofomus, Theophilactus, & alij aiunt surdum quoque fuisse. Abstulerat ei diabolus præcipuas potentias. Id adumbratum fuit in Samsone, quem apprehenderunt Philistini, & statim ei oculos eruerunt. Et in habitatoribus Iabes Galaad, quibus Naas Ammonites voluit oculos dextros auferre. Palæstina siue Philistina idem est quod ruina apposita, seu ruina poculi. Vnde Palæstini siue Philistijm idem sunt quod cadentes potione, vt in libro de nominibus Hebraicis ait diuus Hieronymus: per quos dæmones significantur, qui potione superbiæ inebriati, è cœlo ceciderunt. Naas autem significat serpentem, authore Pagnino in libro nominum Hebraicorum. Eo vocabulo vtitur scriptura cap. 3. Genesis, cum ait: Serpens erat callidior cunctis animantibus. Quid ergo per Naas nisi dæmon serpens antiquus significatur? Ac quid per oculos dextros nisi intentionem in Deum intelligere debemus? Vt inter multas stellas nauitæ ad vnā respiciunt, quam septentrionalē, seu polum arcticū vocant: sic verè Christiani vnum Deum ante oculos ponunt, quem intuentur, in illo animi propositū locantes, eumque in mente defixum habentes. Ab ijs longè absunt, qui ob mundi gloriam in actiones virtutum incumbunt, non ad placendum Deo, sed ad rumulos inanis laudis aucupandos. Ideo Christus Deus noster apud Mattheum. 6. Attendite, inquit, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. Et paulò post: Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Hypocrita

similis

similis est vulpi, cuius pellis exterior est carne: bonam enim habet exteriorē speciem, sed intus execrabile propositum.

Matt. 13. Eam ob causam Christus Herodem apud Lucam. 13. vocavit vulpem. Quem admodum vasa foris pulchra ac munda, intus autē pestilente veneno plena multos fallunt: ita eruditi artificio simulationis pulchritudine externarum actionum ornati, animi autem proposito flagitiosi multos fallunt, tum maximè cum id agunt, ut boni viri esse videantur. Id intuens Christus dominus, has queribundas & lamentabiles voces ad illos emittebat: **Matt. 23.** Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia mundatis, quod de foris est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Vita hypocritarum est aceruus carbonum frigidorum, niuis extremitate coopertus. Querentes inanem mundi gloriam sunt solida gloria destituti, & optantes utilitatem fluxam, æternam sibi perniciē machinantur. Omni enim vera gloria sunt nudati, qui non Dei gloriam quarunt, sed propriam: qui intentione corrupta ad fallaces mundi dignitates aspirant, & relicto Deo ad illas incensi desiderio rapiuntur. Ideo ait Ecclesiasticus cap. 1. Ne fueris hypocrita in conspectu hominū.

Luc 12. Et dominus Iesus apud Lucam. 12. Attēdite à fermento pharisæorum, quod est hypocrisis. Id fuit significatum verbis illis Deuteronomij. 22. Non indueris vestimento, quod ex lana linōque contextum est. Et adumbratū. 11. Leuitici, vbi Deus prohibet comedere cygnum, & struthionem, & mergulum: quibus hypocrisis significatur. Cygnus enim plumas habet candore præditas, carnem verò nigram: struthio pennas habet, qui-

bus volaturus videtur, sed nō volat: mergulus avis est, at non fertur in sublime, sed mergitur aquis. Ita virtutum simulatores foris sunt albi, intus nigri: videntur extolli ad cœlum per virtutis ac cōtemplationis volatum, cum a terra & aqua, id est à rebus terrenis & fluxis nō surgant. Non ad Deum mentis aciem dirigunt, nec animi oculos extollunt, sed ad huius seculi vanitatem, & ad utilitatem à vera honestate seiunctam. In hoc enim verbo lapsa consuetudo declinavit à via, sensimque eò deducta est, ut utilitatem ab honestate abducens constituerit utile esse aliquid, quod non sit honestum: quod est vitium intolerandum, & funesta perniciēs. Ad utilitatem illam sumus rapiendi, quæ est vera, & cum virtute copulata: quam consequemur, si ad Deum omnes nostras actiones, cogitationes, & voces retulerimus. Nam ut diuus ait Augustinus in caput. 6. Matthei: **August.** Quod non bona intentione facis, non tibi proderit: quia quomodo feceris, nō quomodo illi euenerit, tibi imputandum est. Et diuus Gregorius. 28. **Gregor.** Moralium: Omni, inquit, cura seruandus est à malitiæ puluere oculus: ne hoc quod in actione rectum hominibus ostendit, apud semet ipsum per vitium simulationis intorqueat. Et in libro. 1. dialogorum. Intentio peruersa si fuerit, prauum est omne, quod sequitur. Diuus Ambrosius **Ambro.** libro. 1. de officijs: Affectus tuus pretiū imponit operi tuo. Diuus Bernardus de **Bernar.** præcepto & dispensatione: Bonum prorsus condemnat intentio praua. Seneca **Seneca.** epistola. 109. Multum ad rem pertinet, quo proposito ad rem accedas. Capite **Gene. 4.** Genesis. 4. scriptū ita est; Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Prius dicitur **respe-**

respexisse Deus ad Abel, quàm ad munera eius, quia plus attedit ad propositum actionis, quàm ad actionem ipsam. Sunt quaedam actiones, quæ ex se nec bonæ, nec malæ videtur: sed ex proposito, quo fiunt iudicantur. Visa muta imagine pulchritudine ornata nescit mens tua in ea intenta, cuius illa sit: sed si pictor circuit eius caput splendido ac radiante diadema, statim intelligis esse alicuius viri sancti: si verò ei vngues leonis ad pedes addit, iudicas esse dæmonis alicuius: & ita ei nomen imponis. Eodem ferè modo factum quod ex se indifferens apparebat, ex animi proposito denominatur. Si propositum in Deum refertur, in eiusque honore figitur atque constituitur, imponitur diadema splendore illustratum, estque opus bonum: si verò fit deprauato proposito, manet vnguibus foedatum, & opus corruptum. Auditis Dei promissis risit Abraham, risit & Sarah. Sed Sarah fuit eam ob rem reprehensa à Deo, Abraham autem nequaquam. Nam vt ait diuus Augustinus in questionibus in Genesim, & libro sextodecimo de ciuitate Dei: risus Abraham ortus est ex gaudio, risus verò Sarah ex diffidètia. Eam ob causam eam obiurgauit Deus, non autem illum, cuius bonum animum cognouit. Ipse enim ait in euangelio: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quare oculos nostros simplices ac puros erigamus ad Deum: quæ caduca & vana sunt, sed eximia plerisque ac præclara videntur, ratione stabili firmaque contemnamus: & omnem nostram mentem in Deo collocemus. Ac ita Christi glo-

riam quærentes, veram expressamque gloriam consequemur.

¶ *Ecce aries unus stabat ante paludem.* Hoc est ante portam, quæ appellabatur Palus, Hebraicè autem Vlai. Vel reipsa ante paludem, quæ erat iuxta portam illam. Vel ante fluuium Eulaum. Per hunc arietem significatur vltimus Darius, & per hircum, qui eum vicit, Alexander magnus, qui de eo victoriam reportauit. Vel per arietem significatur regnum Persarum ac Medorum: & per hircum regnum Macedonum. Sed in idem recurrit. Habebat aries duo cornua propter duos populos Persas & Medos. Ac quia Populus Persarum erat nobilior & præstantior populo Medorum, ideo per cornu succrescens significatur.

¶ *Porro vidi arietem cornibus venturum contra Occidentem.* Vidi regnum Persarum & Medorum seipsum fundere & propagare ad Occasum, Septentrionem, & Meridiem. Vel vidi ipsorum regem Darium ad has tres mundi partes se extendentem. Aries autem propriè Darius est.

¶ *Et ego intelligebam.* Nimirum quodammodo in comuni. Nam in superiore visione his similia conspexerat, quæ ad regnorum mutationem esse cognouerat. Sed non omninò hac animo percipiebat. Vel, & ego attentè considerabam. Accipitur enim intelligere hoc loco pro considerare, quemadmodum capite sequente, vbi scriptum est: Ego Daniel intellexi.

¶ *Ecce autem hircus caprarum.* Hoc est filius capræ, id est iuuenis. Regnum Græcorum significat: vel rectius ipsum regem Græcorum Alexandrum magnum: qui exiens à Græcia tanta velocitate orbem peragrauit, & vicit, vt volare &

terram non tangere videretur. Ideo ait: Et non tangebatur terram. Hyperbolicè significat cursuum ac victoriarum Alexandri celeritatè. Is profectus à Macedonia, quæ est ad Occidentem respectu Persidis, domuit Persas multitudine innumerabiles, locis infinitos, omnium copiarum genere abundantes. Ac id tam admirabili confecit celeritate, ut nullæ disjunctissimæ oræ citius passibus cuiusquam videantur potuisse peragrari, quàm Alexandri non dicam cursibus, sed victorijs lustratæ sint. Eam ob causam Apelles cum in tabula quadam pingeret Alexandrum, posuit in manu eius fulmen, quod mundum terret brevissimo spatio. Est enim fulmen summæ celeritatis indicium. Porro tabula illa, ut Plinius ait, posita est in templo Dianæ Ephesinæ.

¶ Porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Hoc est, regnum Græcorum habuit quendam principem admirandum, nempe Alexandrum, qui fuit inter oculos, id est inter philosophos enutritus: fuit enim discipulus Aristotelis: & cum magnis viris in philosophia versatus. Vel sic & rectius: Porro Alexander habebat regiam potestatem præclarâ, qua maiores suos vincebat fortitudine & liberalitate. Hæc inter oculos eius dicitur esse, ut Alexandri ingenium, & mentis acies, atque iudicium significetur. Significatur enim re ipsa Alexander per hircum. Accipitur oculus pro perspicacia & iudicio, ut Deuteronomij cap. 16. Munera excæcant oculos sapientum. Et Psal. 18. Præceptum domini lucidum, illuminat oculos. Et. 118. Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

¶ Cucurrit ad eum in impetu fortitudinis

suæ. Alexander ira, ac impetu fortitudinis concitatus, inuasit Darium, educto exercitu in expeditionem in illum. Eum ter vicit: & duo cornua eius, hoc est duo regna ipsius nimirum Persidem & Mediam confregit: donec interfecto Dario vulneribus confosso, translatum est ad Alexandrum totum Persarum ac Medorum imperium. Sed dices: Cur rex Persarum est hoc loco cum ariete comparatus? Respondendum esse existimo, eam ob causam id effectum esse, quia aries vires habet in capite, per quod principium intelligitur: non autem in parte posteriore, per quam finis significatur. Darius enim fuit fortis in principio: sed postea languit, & vires amisit. Huc accedit, quod aries non pugnat nisi provocatus, & iniuria lacessitus: rex enim Darius non sumpsit arma nisi læsus & irritatus. Unde olim qui volebant ostendere se violatos, & coactos bellum gerere, soliti erant arietem per foecialem ad hostes præmittere: furor namque fit sæpenumerò læsa patientia. Aries est natura mansuetus: sed si lacessitur, ira concitatus fortiter pugnat. Explicâs Hieronymus verba illa. 25. capitis Ieremiæ: Vox clamoris pastorum, & ululatus optimatum gregis: ait per arietes significari principes indoctos. Id quod nostra versio habet: Et ululatus optimatum gregis: potest etiam verti: Et ululatus arietum gregis. Arietibus etiam aliquando apostoli significantur: ut ait Augustinus libro. 18. contra Maximum: iuxta illud psalmi. 28. Afferte domino filios arietum. Id est, afferte Deo vos metipsos, quos per euangelium apostoli duces gregum genuerunt. Possunt nihilominus per filios arietum

Apo. Bas. Esai. Mar. Ioan. Mat. Mar.

Zach.

Hieron. Iere. 25.

August.

Psal. 28.

arietum more Hebrææ linguæ intelli-
gi arietes, per quos principes significan-
tur. Ut sit sensus : Vos ô filij Dei, ô a-
postoli afferte ad dominum principes
ac magnates gentium : conuertite illos
ad fidem concionibus vestris . Hic vi-
detur esse germanus huius loci sensus:
nam paulò post sequitur: Vox domini
super aquas : Deus maiestatis intonuit:
dominus super aquas multas. Vox do-
mini est euāgelij annuntiatio: aquæ mul-
tæ sunt gentes & populi & linguæ, ut ait
capite decimosextimo Apocalypsis Ioā-
nes. Vel ut ait Basilius, vox domini est
Ioannes Baptista : de quo prædixerat
Esaias: Vox clamantis in deserto. Hæc
vox fuit super aquas prædicans baptis-
mum pœnitentiæ. Illic autem Deus ma-
iestatis intonuit in Christi baptismo: ve-
nit enim vox de cœlo dicēs: Hic est filius
me⁹ dilect⁹, in quo mihi cōplacui. Itaq;
voce intelligitur Ioannes, arietibus autē
magnates . Appellatur ergo Darius a-
ries, quòd princeps esset, & non nisi la-
cessitus cum Alexandro pugnaret : &
quòd ab eo fuerit victus, ostendens in
principio fortitudinem, & in fine imbe-
cillitatem. Alexander autem quia eo fuit
fortior, & robustior, & insolentior, & au-
dacior, & petulantior, per hircum signi-
ficatur. Est enim hircus signum princi-
pis superbi, petulantis, & imperiosi. Ita
accipitur apud Zachariam capite deci-
mo : vbi Deus ait : Super hircos visi-
tabo . Hoc est in principes insolentes
animaduertam.

*Hircus autē caprarū magnus factus est ni-
mis: cumq; creuisset, fractū est cornu magnū,
& orta sunt quatuor cornua subter illud, per
quatuor ventos cœli. De uno autem ex eis
egressum est cornu unū modicū: & factū est*

*grande contra Meridiē, & cōtra Orientē, &
contra fortitudinē. Et magnificatū est usque
ad fortitudinem cœli: & deiecit de fortitudi-
ne: & de stellis, & conculcauit eas. Et usque
ad principem fortitudinis magnificatū est: &
ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum
sanctificationis eius. Robur autem datum est
ei cōtra iuge sacrificium propter peccata: &
prosterneatur veritas in terra: & faciet, &
prosperabitur. Et audiui unum de sanctis
loquentem: & dixit unus alteri nescio cui
loquenti: Usque quo visio, & iuge sacrificiū,
& peccatum desolationis, quæ facta est: &
sanctuarium & fortitudo conculcabitur? Et
dixit ei: Usque ad vesperam & mane,
dies duo millia trecenti: & mundabitur san-
ctuarium. Factum est autem, cum viderem
ego Daniel visionem, & quererem intelli-
gentiā: ecce stetit in cōpectu meo quasi species
viri. Et audiui vocē viri inter vltimū: & cla-
mauit, & ait. Gabriel fac intelligere istā vi-
sionem. Et venit, & stetit iuxta, ubi ego
stabam. Cumq; venisset, pauens corruui in sa-
ciem meam. Et ait ad me: Intellige fili ho-
minis: quoniā tempore finis cōplebitur visio.*

*Hircus autē caprarū. Hoc est regnū Gre-
corū, quod cum esset amplissimū amisit
Alexandrum magnum, cuius interitu
mansit diminutū. Vel & melius, hic hir-
cus est ipse Alexāder, qui regni illius te-
nuit clauū: hic enim magnam mūdi par-
tē superauit, & in ditionē suam redegit.
Nam postquam percussit Dariū regem
Persarum, ut est primo capite lib. 1. Ma-
chabæorum monumentis consignatum, 1. Mac. 1.
constituit prælia multa, obtinuit om-
nium munitiones: & interfecit reges ter-
ræ: & pertransiit vsq; ad fines orbis ter-
rarum, & accepit spolia multitudinis gē-
tium: & siluit terra in conspectu eius.
Hæc ibi. Lege Quintum Curtiam, & Curtius,*

COMMENT. IN DANIE.

Plutar. Plutarchum, & alios, quos in principio explanationis huius capituli citavi, si Alexandri magnificentiam, magnanimitatem, & victorias scire volueris.

¶ *Cumque crevisset.* Hoc est, cum Alexander fortitudine polleret: cum ad summam mundi gloriam floresceret: cum maximam esset nominis amplitudinem & claritatem consecutus. Potest hoc referri ad regnum Alexandri: sed hoc loco rectius ad ipsum Alexandrum refertur.

¶ *Fractum est cornu magnum.* Hoc est, fracta est magna Alexandri potentia, & extincta morte, quæ nemini parcat. Ita inuehitur in principes, ac in agricolas: æquat enim scepra aratri, & coronas ligonibus. Nam ut in libro secundo Regum scriptum est: Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur. Nulla seculi huius potentia, nullus dominatus potest morti resistere. Hanc veritatem voluit Ecclesiasticus in medium proferre capite decimo, cum dixit: Omnis potentatus brevis vita. Et paulò post: Sic & rex hodie est, & cras morietur. Et Deus psalmo. 81. Ego dixi: dijestis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Alloquitur reges, & gubernacula rerum publicarum tenentes: quos ob officij quo funguntur, dignitatem & præstatiã, deos ac Dei filios dignatur appellare: quibus reuocat in memoriã, eos non magis mortem vituros, quàm quoscumque homines infimo loco natos, esseque alijs principibus similes, qui è vita excesserunt.

¶ *Quemadmodum omnia flumina tendunt ad mare, siue magna sint, siue parua: sic omnes homines ad mortem, siue principes existant, siue plebeij, siue nominis ampli-*

tudine, & generis nobilitate præstares, siue obscuris orti natalibus, nullaque illustri commendatione excellentes. Nullus mortem potest fugere: omnes vitalia lumina relinquunt, non solum senes, sed etiam adulescentes. Moriendum certè est, & id incertum, an ipso die. Migrant ex hac vita adulescentes, quemadmodum cum vis flammæ opprimitur iniecta aquæ multitudine: senes autem nulla adhibita vi, quemadmodum cum ignis sua sponte consumptus extinguitur. Sed omnes exeunt de vita, & citò aut serò dissoluuntur. Nam ut diuus asserit Paulus cap. 9. ad Hebræos: Statutum est hominibus semel mori. Ut stellæ quæ in Oriente nasci videtur ab ortu comèantes, radijsque micantes tendunt ad occasum, vbi occultantur, & ab oculis nostris remouentur: sic mortales omnes in ortu apparètes tendunt ad interitum: & quamuis illustri laude celebrati proficiuntur ad exitum vitæ, & ad occasum ocyus aut tardius descendent, vbi ab hominum conspectu separantur. Et ita in eas oras migrant, ad quas eorum merita illos vocant. Itaque omnes conficiunt mortem extremum diem vitæ. Et ut quidam ait poëta: Omnia sunt hominum tenui pendente filo: Et subito casu quæ valuerunt. Quid inanius umbra? quid inconstantius? quid imbecillius? Et tamè cum ea vita hominum comparatur. Libro. 1. Paralipomenon cap. 29. sunt verba hæc: Dies nostri quasi umbra. Diuinus ac regius vates psalmo. 101. Dies mei, inquit, sicut umbra declinauerunt: & ego sicut scænum arui. Et psalmo. 108. Sicut umbra cum declinat, ablatum sum. Non incipienti umbræ vitam suam comparat, sed inclinatæ, iamque in tenebras euanescenti. De huiusmodi umbris inclinatis est illud poëta:

poëta:

Similitudo.

Similia.

Hebr. 9. Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Psalm. 101.

Psalm. 108.

poëtae; Maioresq; cadunt altis de monti-
 bus vmbrae. In libro Sapientiae cap. 2, ita
 scriptum legimus: Transibit vita nostra
 tanquã vestigium nubis, & sicut nebula
 dissoluetur, quã fugata est à radijs solis.
 Et paulò post: Vmbrae enim tráitus est
 tempus nostrum. Et cap. 5. Transierunt
 omnia illa tanquam vmbra. Nihil illa
 fragilius, nihil fugatius. Hac ratione du-
 ctus psalmographus vitam suam fugam
 psalmo. 55. vocauit. Quod enim nos ha-
 bemus: Deus vitam meam nuntiaui ti-
 bi: potest etiam verti: Deus fugam meã
 nuntiaui tibi. At rectè septuaginta inter-
 pretes pro fuga transfulerunt vitam: nã
 nihil fugit celerius illa. Homo, vt ait Iob
 capite quartodecimo, quasi flos egredi-
 tur, & conteritur, & fugit velut vmbra,
 & nunquam in eodem statu permanet.
 At nos huius veritatis obliti nec eam as-
 picimus, nec aspicere curamus. Quem-
 admodum qui iter facit aere nebuloso &
 caliginoso, nec viam retro manentem
 intuetur, nec subsequenter, sed illã dũ-
 taxat, quam habet præsentem, & pedi-
 bus conculcat: sic homines obliti mortis
 nec exordium vitæ, nec finem eius res-
 piciunt: illud solùm considerant, quod
 pedibus ac manibus attingunt. Nec præ-
 teritum, nec futurum, sed præsens statum
 illis obscura nebula obliuionis coopertis
 ante oculos versatur. Vt textor habens
 telam quam conficit, in liciatorio cir-
 cum volutã, nec videt, quod texuit, nec
 quod est texturus, sed illud duntaxat,
 vbi radius quo subtegmẽ inferitur sta-
 mini, versatur: ita ille cui excidit omni-
 no ex animo memoria mortis, nihil vi-
 det ex vita, nisi quod adest, vbi cogitatio
 rerum præsentium reuoluitur. Nec prin-
 cipium intuetur, nec finem: nec diẽ nata-

lem, nec naturẽ dissolutionẽ, nec ingres-
 sum in hanc vitam cum lachrymis, nec
 discessum ex illa cũ gemitibus. Sed vetul-
 ra est mors, à qua nullis poterit diuitijs
 impius liberari, & tandem in ignes eter-
 nos relegabitur. Cuidam potenti, sed im-
 pio regi dictũ est, vt refert Esaias cap. 14. *Esai. 14.*
 Corruisti in terram, qui vulnerabas gẽ-
 tes: ad infernum detraheris in profun-
 dum lacu. De eo, qui opibus & delicijs
 affluebat, est apud Lucam cap. 16. mēda- *Luc. 16.*
 tũ: Mortuus est diues, & sepultus est in
 inferno. Si se mortis memoria præpara-
 uissent, nõ tam infelici exitu vitam ter-
 minarent. Nos imitemur grues vigilan-
 tes, quæ disponentes excubias vnum pe-
 dem habent elatum, in quo tenent lapil-
 lum: vt si fuerint correptæ somno, ca- *Similitu-
do.*
 dat lapillus, ad cuius sonum excitentur.
 Ita nos ne remissè dormiamus, & arcto
 inertia somno sopiti opprimamur, exci-
 temur ad sonitum lapidis cadentis, ad *utilimit-
do.*
 sonitum sanitatis, quæ nos deficit, ad so-
 nitum vitæ, quæ sensim labefactatur &
 consumitur. Amplectamur mortis me-
 moriam: cogitemus frequenter, esse nos
 ab hac caduca vita migraturos: vt ita à
 vitijs abstracti, & virtutibus muniti, ala-
 mus pietatem in Dei potentia & miseri-
 cordia contẽplanda. Ad id nos hortatur
 Ecclesiasticus, cùm ait cap. 7. Memora- *Ecc. 7.*
 re nouissima tua, & non peccabis in eter-
 num. Et sancta mater ecclesia, cùm im-
 posito cinere in frontibus nostris: Me-
 memento, inquit, homo, quia cinis es, & in
 cinerem reuerteris. Porrigit nobis die il-
 lo speculum veritatis, vbi nostram vi-
 deamus fragilitatem. In hoc speculo vi-
 dit Esaias, quod dixit: Omnis caro fœ- *Esai. 48*
 nũ, & omnis gloria eius quasi flos agri:
 Et Iacobus apostolus. Quæ est vita vestra? *Iaco. 4.*

COMMENT. IN DANIE.

Vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. Hæc vitæ imbecillitate, & mortis certitudine debemus memoria complecti & sepire. **August.** Augustinus libro exhortationum: Nihil, inquit, sic reuocat à peccato, quàm frequens mortis meditatio. **Hieron.** Hieronymus in epistola ad Cyprianum: Memento mortis tuæ, & nō peccabis: qui enim se quotidie recordatur esse moriturum, contemnit præsentia, & ad futura festinat. **Gregor.** Gregorius libro. 12. Moralium: Perfecta vita est mortis meditatio, quam dum iusti sollicitè peragunt, culparū laqueos euadunt. **Bernar.** Bernardus in quodam sermone: Miser homo quare omni hora te non disponis? Cogita te iam mortuum, quem scis necessitate moriturum. **Seneca.** Seneca in epist. 25. Nihil æque tibi proficiet ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis eui, & huius incerti. **Quicquid facies, respice ad mortē.** Ut pavo vanitate elatus ob plumarū pulchritudinē, quibus conficit gyrū, si ad turpes pedes respiciat, statim deponit ambitum illū: sic mortales diuitiarum affluentia, aut generis nobilitate, aut corporis pulchritudine, aut dominatus potentia, aut famulorum abundantia inflati, intueantur pedum vilitatem, considerent mortem, respiciant ad finem: & ita deponent vanitatis gyrum: atque superbiam, fastidium, & arrogantiam relinquent. **Seuerus imperator vrnā sibi præparauit: in qua mortuus sepeliretur.** Cūque eam ad se perferri iuberet fixis oculis in illa, eam manibus contrectans dixit: Tu eum capies, quem totus orbis terrarum capere nunquam potuit. Ita hoc narrat **Dion Nicæus, & Xiphilinus** in vita eius. Interrogatus **Musonius** quis præ-

clare posset extremum diem terminare? respondit. Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit. **Author est Maximus sermone. 36.** **Antiphanes** Maxim. **Stobæo,** dicere solebat, esse mortalia ab hominibus memoria repetenda, quādoquidē omnes sunt à vita discessuri. **Nemo enim est, qui possit mortē vitare.** Hoc intelligēs **Socrates** cui dā qui ei dixit: **Atheniēses te morte afficiendū decreuerūt, respōdit: Et eos ante natura: vt refert in sermonibus Maximus.** Cū **imperator Constantinus** cuidam **Perfarum** principi Romæ magnitudinem, magnificentiam, & celebritatem ostenderet, ab eoque peteret, quid de illa sentiret, ait **Fulgosus** libro septimo eum respondisse: **Etiam Romæ, sicut cæteris orbis terrarum locis homines moriuntur.** Hac breui responsione voluit hominum imbecillitatem fragilitatēque significare, nullūque locum esse in hoc seculo, vbi mortales possent mortē fugere, quæ propter incertos casus quotidie imminet: & propter vitæ breuitatē nunquā longè potest abesse. Id mente percipiebat **Iob capite. 30.** cū ad Deum has voces emitteret: **Scio, quod morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti.** Nihil certius morte, nihil incertius est illa. **Ideo dicebat cœlestis magister Christus Deus noster apud Matt. 25.** **Matt. 25.** **Vigilate itaque, quia nescitis diem, nec horam.** Sed quemadmodum flores salutes suauem odorem redolentes, cū non possint ob imbecillitatem diu manere, extillati durant in liquore suo: sic vitæ humanæ cū sint fluxæ & inconstantes, eamq; ob causam nō possint secundū naturæ cursum diu permanere, durant post mortem liquore vir-

re vir-

re virtutum, nominis claritate, rerum
 præclare gestarum memoria. Quare mor-
 tem in memoria habeamus: mundi di-
 uitias, & cætera quæ deceptis mortali-
 bus illustra videntur, parva ducamus,
 & ad diuinum numen, ad sedes mentium
 beatarum toto pectore aspiremus. Quid
 profuit Alexandro eius potentia? quid
 fallax mundi gloria? quid hominum opi-
 nio vanitatum plerunque ac vitiorum lau-
 datrix? Narrat diuus Antoninus quarta
 parte summæ theologiæ, fuisse memo-
 riæ proditum, conuenisse quosdam phi-
 losophos mortuo Alexandro, quendamq;
 dixisse: Hic qui terram heri conculebat,
 hodie ab ea conculcatur. Heri posside-
 bat eam: nunc possidetur ab illa. Heri
 non sufficiebat ei totus mundus: nunc
 sufficiunt ei quatuor vlnæ terræ. In mor-
 te Alexandri variant historici: nam non-
 nulli aiunt, eum postquam summum impe-
 rium, & admirabile nominis splendorem
 adeptus est, fuisse tanto, tamq; acerbo do-
 lore confectum, vt rueret ad interitum vo-
 luntarium, mortemque sibi ferro confi-
 sceret. Iustinus libro. 12. ait eum acce-
 pto poculo in conuiuio repete veluti telo
 confixum ingemuisse, tanto dolore fuisse
 cruciatum, vt gladium posceret in reme-
 diam: sed fuisse vi veneni extinctum: autho-
 rem autem insidiarum Antipatrum ex-
 titisse. Multi ex illis qui aiunt, fuisse ei
 veneno vitam ereptam, asserunt fuisse ex
 aquis Stygijs potionem illam, magna, vt
 Plinius inquit, infamia Aristotelis exco-
 gitata. Solinus capite quartodecimo mo-
 nimentis consignauit, fuisse Alexandrum
 vinolentia oppressum, & extinctum. Qui
 alios superauit, fuit, vt ille ait, à vino su-
 peratus, vique ebrietatis morte deletus.
 Fuisse autem Alexandrum vinolentum

asserit Athenæus capite vndecimo libri Athen.
 decimi. Plutarchus has & alias opiniones Plutarc.
 de eius interitu asserit in eius vita, quam
 grauitè & eleganter literis mandauit.
 Cecidit itaque Alexander ille, qui solus
 totum terrarum orbem terrebat: & fuit
 in medio potentia suæ miserè consum-
 ptus, vt hoc loco ait Daniel.

¶ *Et orta sunt quatuor cornua subter illud.*
 Hoc est, & mortuo Alexandro orti sunt
 loco eius quatuor reges: Ptolemæus, qui
 tenuit Aegyptum, Philippus, qui obti-
 nuit Macedoniã, Seleucus, qui occupauit
 Syriã, & Chaldaã, & nonnulla regna O-
 rientis, Antigonus, qui regnauit in Asia.
 Inter hos quatuor reges diuisum fuit im-
 perium Alexandri per quatuor vëtos cœ-
 li, hoc est per quatuor mundi partes, vn-
 de perflant quatuor præcipui venti.

¶ *De vno autem ex eis.* Id est, de Seleu-
 co rege Syriæ egressum est cornu modi-
 cum: hoc est Antiochus Epiphanes, qui in
 principio exiguã habuit potestatem. Ethoc
 cornu factum est grande: quia hic Antiochus
 eum esset Romæ obses, exiuit ex vrbe, &
 inscio senatu arripuit imperium Syriæ:
 & appellatus est Epiphanis, hoc est illustris.
 Ac intulit bellum Ptolemæo Aegyptiorum
 regi, quem superauit. Lege primum ca-
 pituli. 1. Machabæorum, vbi hæc, & alia
 reperies ad huius loci Danielis intellige-
 tiam conducentia. De hoc Antiocho ait
 ita Athenæus capite duodecimo libri de Athen.
 cimi. Antiochus rex qui vocatus fuit illu-
 stris, erat bibax: qui obses fuit apud Ro-
 manos, vt Ptolemæus Evergetes libro Ptolem.
 primo & quinto commentariorum nar-
 rat. Polybius eum insanum appellat libro Polybi.
 historiarum. 26. non autem illustris erat enim
 illustris nomine, factis autem minimè.

¶ *Contra Meridie.* Hoc est, contra Aegy-
 ptum,

Antoni.

Philos.

gol.

non suff.

Iustinus

confixum

ut 15

Plinius.

Aristot.

Solinus.

bo: 17

1. Mach.

1. Mac. 1.

Athen.

Ptolem.

Polybi.

1. 26.

ptum, quæ est quodammodo ad Meridiem respectu Syriæ. Et contra Orientem, hoc est contra Persidem. Et contra fortitudinem, hoc est, contra Hierosolymam, ubi Deus qui est ipsa fortitudo colebatur. Vel contra Dei populum, qui in ipso Deo fortis erat.

¶ *Et magnificatum est usque ad fortitudinem cæli.* Id est, & creuit hoc cornu, creuit robur ac potentia Antiochi contra filios Israël, qui cœlesti fortitudine muniti soliti erant pugnare, & olim angelorum vallabantur custodia. Quam ob causam hoc loco fortitudo cœli, & stelle vocatur. Poteris rectè per fortitudinem cœli exercitum cœli interpretari. Vt sit sensus: Comparauit copias, quas duxit contra pios Israëlitas, qui colunt Deum cœli, quare exercitus cœli dicuntur. Theodotio habet: Usque ad militiam cœli. Quod in idem recidit.

¶ *Eiecit de fortitudine, & de stellis.* Prostrauit multos ex Iudæis, de quibus victoriam reportauit. Per stellas intelligit sanctiores, aut duces, aut sacerdotes, aut insigniore sapientia præstantes, in medio tenebrarum nitore ac splendore literarum fulgentes. Idem enim Daniel capit. 12. Qui, inquit, ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Vel per exercitum cœli intelligit stellas, quæ in cœlo sunt instar exercitus in castris. Volens Daniel explicare quid per exercitum cœli intelligeret, adiecit: & de stellis. Ac si diceret. Prostrauit de fortitudine cœli, hoc est de stellis. Et ita accipitur particula, &, pro id est. Colliges ex hoc loco, Iudæos illius temporis fide munitos vocari stellas: cum quibus Moses capite. 1. Deuteronomij eos comparauit.

¶ *Et usque ad principem fortitudinis.* Erexit se etiã cõtra Deũ, qui est princeps fortissimus: & princeps Hierosolymæ, quæ paulò antè appellata est fortitudo: & princeps ac dux Israëlitici populi. Nam tanta superbia & insolentia elatus est Antiochus, vt sanctum Dei templum pollueret, ipsumque Deum execrationibus ac maledictis laceggeret, vt libri Machabæorum memoria prodiderunt. Poteris per principem fortitudinis ducẽ exercitus intelligere, aut summum Iudæorũ sacerdotem. Quidam per illum intelligunt Iudam Machabæum, qui fuit illustris Iudæorum dux.

¶ *Ab eo tulit iuge sacrificium.* Antiochus adeò summum Iudæorum sacerdotem, ipsosque Iudæos afflixit, vt cogerentur intermittere sacrificia. Iuge sacrificium vocat omnes cerimonias & immolationes, quæ fiebãt quotidie manè ac vespere. Ordo est: tulit ab eo, hoc est à principe fortitudinis perenne sacrificiũ. Alij legunt: Ab eo ablatum est: hoc est ab Antiocho. Alij verò: Vt per illum iuge sacrificium tolleretur.

¶ *Deiecit locum sanctificationis eius.* Id est violauit templum Dei. Posuit enim in illo imaginem Iouis: & multis illud impuritatibus contaminauit, ita Deo propter peccata populi permittente. Templum Dei in sancta scriptura appellatur locus sanctificationis, sanctum, sanctuarium, domus Dei, torcular, domus orationis, ariel, atria domini, ædificium domus Domini. Sed per illud adumbrabatur ecclesia, quæ appellatur in literis diuinis templum, Sion, Hierosolyma, columba, sponsa, amica, luna, sagina, ciuitas gentium robustarum, speciosa, cœlum, columna & firmamentum veritatis, ta-

tis, tabernaculum, mons sanctitatis, ciuitas regis, domus Iacob, vinea electa, regnum Dei, aurora, ciuitas Dei, domus Dei, mater, fons saluatoris, fons Israël, tota pulchra, solium Dauid, Ierusalem noua. In ea est iuge sacrificium, hoc est sanctum eucharistiæ sacramentū, quod sceleratus Antiochus, id est impius Oecolampadius abstulit à multis Germaniæ ecclesijs: quem in hoc nefario sacrilegio, & horribili impietate secutus est flagitiosus Zuinglius: & postea pestilens Calvinus, duo vasa iniquitatis bellantia: quos infiniti alij huiusmodi hæretici sunt secuti, qui se ab ecclesia sancta catholica separarunt, & synagogæ Satanæ hæresum, impietatum, & maleficiorum plenissimæ dederunt. Aiunt blasphemi illi in hostia consecrata non esse corpus Christi, nec sanguinē in calice. At Christi euangelium asserit contrarium: diuus enim Matthæus cap. 26. euangelij ita ait: Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic enim sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Apertissimè Christus dixit: Hoc est corpus meum: & hic est sanguis meus. Quibus verbis poterat hoc clarius & distinctius explicare? Idem aiunt Marcus capite. 14. & Lucas. 22. Ioannes etiam capite. 6. ait dixisse Christum: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et paulò post: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Vbi obseruanda est particula, verè. Est enim in hostia cōsecrata Christi corpus verè, nō

figuratè: realiter, non per similitudinē. Diuus Paulus capite. 12. epistolæ prioris ad Corinthios: Dominus Iesus, inquit, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Quibus verbis apostolus clarissimè verissimè & asseuerantissimè affirmat, oblatum fuisse apostolis verū Christi corpus, & verum eius sanguinem: ac datam fuisse apostolis potestatem conficiendi sanctum hoc sacramentū. Huc accedit consensus totius ecclesiæ catholicæ: multa vniuersalia concilia, omnes antiqui patres sapientia & sanctitate admirandi: omnis cœtus catholicorum doctorum: & potētissima miracula in hoc sanctissimo sacramento diuinitus ostēsa. At hæretici negligunt ecclesiam, & Dei miracula clarissima. Superbia inflati contemnunt theologos catholicos doctrinæ ac virtutis ornamentis exultos: nec solum in recentiores literarum eruditione insignes, & religione præstātes, sed etiam in antiquos patres sanctitate conspiciendos, singulari morum grauitate, eximiaque doctrinæ gloria florentes inuehuntur. Negligunt sancta vniuersalia concilia in Spiritu Sancto congregata, contemnunt sacros canones, & sancta summorum pontificum decreta: lacerant & deprauant sanctam scripturam, corrumpunt sanctum Christi euangelium, conculcant diuum Paulum apostolum, eiusque cœlestem adulterant doctrinam: violant Iesu Christi Dei nostri sacramenta: antiquissima dogmata à tēpore apostolorum in ecclesia catholica

matre nostra introducta, instituta, & perpetuò seruata despiciunt. Euertunt templa Deo dicata: corrumpunt virgines Deo sacratas, polluunt se infinitis sceleribus: conantur euertere ecclesiam, & vocant se ecclesie reformatores. Quid plura? Peruertunt sanctum Christi euangelium: nihil est illis antiquius, quam illud corrumpere, & de medio tollere: & non pudet eos se euangelicos appellare: cum nihil minus quam euangelium obseruent. Euertunt euangelium: & vocant se euangelicos. Ad id furoris diabolici venerunt, vt infinitos viros pietate ac religione præcellentes interficerent, ea sola de causa quòd iuxta sanctum Iesu Christi euangelium, & veram sanctæ Romanæ ecclesie doctrinam in fide catholica admirabili constantia muniti permanerent. Quo iure ô Lutherani, ô Zuinglijstæ, ô Calvinistæ, qua lege, qua ratione homines pios interficitis, eosq; ad interitum crudelissimum vocatis? Quare obedientiam regibus & pontificibus ex iure diuino debitam relinquitis? Quare omnia diuina & humana iura repudiatis? Quare venerandos sacerdotes in ecclesijs, inter ipsas Christi aras interficitis? O cœlum, ô terram! O impia hæreticorum facinora! Quid dicam? Quò me vertam? Te lachrimis, vocibus, & gemitibus oro Christe sancte, te ex intimo pectore precor & obtestor, vt hæreticos tenebris cooperatos splendore tuæ misericordie & sapientie illustres: vt repudiatis erroribus suis intelligant verum tuum euangelium, & seruent illud, & ad ecclesiam sanctam Romanam vniuersalem reuocentur: & ad te ipsum toto pectore conuertantur. Et ita desinent impium imitari Antiochum, qui perenne sacrificium impedire conabatur.

¶ *Propter peccata.* Nimirum populi Israelitici. Perpende, peccata populi in causa esse, vt Deus permittat ecclesiam calamitatibus & persecutionibus affici, & iuge sacrificium intermitteri.

¶ *Et prosternetur veritas in terra.* Id est, & decedet in terram verus Dei cultus tempore Antiochi. Poteris per veritatem viros veritatis amatores intelligere. Vel Dei legem veritatis plenissimam. Vel veritatem in verbis, fidemq; in promissis. Erat tunc veritas veluti demersa: fraudibus omnia tenebantur à plerisque: cuncta ferè erant tenebris circumfusa. Ac vt verbis vtat Esaiæ cap. 59. Corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Poteris per veritatem intelligere iustitiam: nam Theodotio habet: Et proiecta est in terram iustitia. Accipi autem veritatem pro iustitia indicat versiculus ille psalmi. 24. Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Et illud psalmi. 39. Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me. Et illud etiam psal. 90. Scuto circumdabit te veritas eius. Hoc est, seruabit te vndique Deus iustitia sua fidei, si ad illum confugeris, eique totum te commiseris. Eius iustitia erit clypeus, quo vndique protegaris. Scutum mundi protegit ex vna tantum parte: at scutum diuinæ iustitiæ circuit, & ex omni parte seruat & protegit. Accipitur quoque veritas pro iustitia capite. 20. Prouerborum: Misericordia & veritas custodiunt regem.

¶ *Et faciet & prosperabitur.* Hoc est, hæc omnia mala faciet Antiochus: & prosperè res illi succedent. Rebus vtetur secundis, & ad voluntatem fluentibus. Aspicias hoc loco, impios aliquando propter aliorum peccata rerum prosperarum in hac

hac vita potiri. Antiochus ingressus Dei
 templum illud violauit, & abstulit ab eo
 candelabrum luminis, vt primo capite li
 1. Mac. 1. bri primi Machabæorum scriptum le-
 gimus, & incolumis euasit. Poteris in ea
 intelligendi ratione, quam theologi mo-
 ralem vocant, ad motus animi moderā-
 dos, & in gyrum rationis ducendos, hūc
 locum explanare. Per Antiochum im-
 pium tyrannum, qui ingressus in tem-
 plum rapuit secū lumina, poteris amo-
 rem proprium intelligere, quo quis se
 amat intemperanter. Hic enim tyrānus
 cūm ingreditur in cor nostrum, conta-
 minat illud, aufert ab eo lucem, illudq;
 ornamentis spoliat. Et ita manet cor no-
 strum tenebris coopertum, & inquinatum.
 Quod templum sit illud, indicat
 diuus Paulus capit. 3. epistolæ prioris ad
 1. Cor. 3. Corinthios, cūm ait: Nescitis, quia tem-
 plum Dei estis, & Spiritus Dei habitat
 in vobis? Et cap. 6. superioris: Vos estis
 2. Cor. 6. templum Dei viui. Amor proprius nos
 tetrīs tenebris obscurat: & cordi nostro
 caliginem offundit. Cūm enim ingredi-
 tur in nos, eripit nobis candelabrum lu-
 minis, hoc est cognitionē nostrī, nosque
 crassis tenebris circumfusos relinquit.
 Rom. 1. Euauerunt, inquit apostolus. 1. ad Ro-
 manos, in cogitationibus suis, & obscu-
 ratum est insipiens cor eorum. Et. 4. ad
 Ephes. 4. Ephesios: Tenebris obscuratum habentes
 intellectum, alienati à vita Dei per
 ignorantiam, quæ est in illis propter cæ-
 citatem cordis ipsorum. Hæc cæcitas
 prouenit ex amore proprio, à quo mul-
 ta dimanant maleficia. In epistola poste-
 riore ad Timotheum capit. 3. ait diuus
 1. Tim. 3. Paulus: Erunt homines seipsos amantes,
 cupidi, elati, superbi, blasphemī, &c.
 Cūm dixit fore homines proprio amo-

re incensos, statim multitudinē scele-
 rum nominauit ab eo exeuntium: qui-
 bus homines seipsos inordinatè aman-
 tes contaminantur. Appellatur hic ni-
 mius ac proprius amor philautia, quæ
 est fundamentum omnium vitiorū. Vt
 ex puncto quod centrum vocant, exeūt
 lineæ ad extremitatem: sic ex philautia
 in sphaera vitæ nostræ dimanant lineæ
 flagitiorum ad exitij nostri circunferen-
 tiam. Quare danda opera est, ne Antio-
 chum nefarium tyrānum, hoc est, amo-
 rem proprium inordinatum in templū
 animi nostri ingredi sinamus, ne luce,
 cognitione nostrī, cæterisque bonis spo-
 liemur.

¶ *Et audiui unum de sanctis loquentem.*

Audiui interno auditu vnum de sanctis
 angelis loquentem: & alterum angelum
 inferiorem, qui ab hoc angelo loquente
 quærebat, quanto tempore duratura es-
 set tyrannis Antiochi in Iudæos. Osten-
 dit hic locus angelos superiores interro-
 gari ab inferioribus, eosq; illustrare. Idē
 colligitur ex Zacharia dicente cap. 2. Ec-
 ce angelus qui loquebatur in me, egre-
 diebatur: & angelus alius egrediebatur
 in occursum eius. Et dixit ad eum: Cur-
 re, loquere ad puerum istū, dicēs: Absq;
 muro habitabitur Ierusalem. Id docet
 multis verbis diuus Dionysius Areopa-
 gita in libris de cœlesti hierarchia, quē
 non solūm theologi, sed magni etiam
 philosophi sequūtur. Afferunt enim in-
 feriores intelligentias vultus suos in lu-
 mina superiorum intelligentiarum cōij-
 cere, ab illisque illuminari. Deus enim
 reducere ad se solet media per prima, &
 vltima per media.

¶ *Et dixit vnus sanctus alteri, nescio cui.*
 Id est, & interrogauit alter angelus in-
 ferior

Similitu-
do.

Zach. 2.

Dionys.

ferior angelum illum eximium, quæ ego nescio: cuius nomen non est mihi perceptum. Interrogavit inquam, quo usque visio, id est lex diuinitus ostensa, & perenne sacrificium intermitterentur: & quædiu duraret peccatum desolationis & violationis, quæ facta est in templo: & quanto tempore sanctuarium, hoc est templum ipsum, & fortitudo, hoc est Hierosolyma, vel exercitus Iudæorum conculerentur. Potest totum hoc ita etiam explanari: Quæsiuit inferior angelus à superiore, quo usque esset intermittenda visio, hoc est vaticinatio: & duratura esset sacrificij cessatio: & quando delendum esset peccatum, propter quod tollitur sacrificium, & templum, exercitusque Dei conculcantur. Oratio est imperfecta magnam habens vim ad affectum exprimendum: loquitur enim angelus more eorum, qui anguntur dolore, qui solent sermones imperfectos proferre. Ita Dauid cum teneretur ardente desiderio ad eundi ad templum Dei, à quo ob Saulis impietatem abesse cogebatur, eamque ob causam dolore premeretur, has voces emisit: Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, ubi ponat pullos suos. Altaria tua domine virtutum, rex meus, & Deus meus. Ac si diceret: Inueniunt aues locum, ubi cubilia sibi nidosque construunt ac fingant, ut possint cum pullos suis conuiuere: at ego ad arastuas, in quibus acquiesco, domine exercituum rex meus & Deus meus: Subaudi, adire non possum. Non perfecit orationem ob dolorem & singultus: nam animi affectio verba solet interrumpere. Eodem modo dominus Iesus apud Lucam. 19. videns ingratham Hierosolymam profusis lachrymis dixit: Quia si cognouisses & tu: &

quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Figura est aposiopesis, quam Latini reticentiã vocant: cum inter nos ea suppressimus, quæ dicturi videbamur.

¶ *Et dixit ei: usque ad vesperam & manè.* Respõsio est angeli superioris ad alterum angelum. Quidam codices habent: Et dixit mihi: ut sermo superioris angeli ad Danielelem referatur. Vesperam & manè vocat diem naturalem, qui nocte constat & die. Ita intelligitur illud Genes. 1. Factumque est vespere & mane dies vnus. Hoc est, & ita transactus est dies primus. Per vesperam intelligitur nox, per manè verò dies. Aliquando tamen per vesperam intelligitur spatium illud, quod est inter solis occasum & noctem, quod appellatur crepusculum: ut Exodi. 12. Immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperam. Pro quo nonnulli vertunt ex Hebræo: admissiones, nimirum diei & noctis: idem enim vocabulum vesperam significat & missionem. At hoc Danielis loco per vesperam & manè dies naturalis designatur. Vel usque ad vesperam & manè: hoc est secundum noctium dierumque successionem. Potest hoc ita etiam verti: A vespere ad manè: id est à dolore ad lætitiã. ¶ *Dies duo millia trecenti.* Bismille trecenti dies efficiunt annos sex, menses tres, dies viginti. Hoc tempore dixit ei angelus duraturam Iudæorum calamitatem sub Antiocho, & templi violationem, ac iugis sacrificij intermissionem, & commemoratam vastitatem. Et ita euenit reipsa. Et quia quilibet horum dierum est naturalis, continens diem artificialem & noctem, dixerat: Usque ad vesperam & manè: & adiecit statim: Dies duo

1. Mac. 1. duo millia trecenti. Lege Machabæorū
 & 4. Ioseph. libros, & historiam Iosephi, & inuenies
 ceterisimo quadragesimotertio anno à Se-
 leuco, qui primus regnavit in Assyria
 post Alexandrum, ingressum fuisse An-
 tiochum Hierosolymam, & vniuersa va-
 stasse: reuersumque anno tertio statuiffe
 in templo statuam Iouis, quæ vsque ad
 Iudam Machabæum ibi permansit. Bis
 ingressus est Antiochus Hierosolymā:
 primo ingressu vastauit urbem, & spo-
 liauit templum, secundo verò posuit in
 templo statuam Iouis, quæ ibi tres an-
 nos permansit. Et ita spatium sex anno-
 rum non refertur ad collocationem sta-
 tuæ, sed ad urbis vastitatem, templique
 spoliationem. Porrò in historia ecclesia-
 stica scriptum legimus, à primo ingres-
 su Antiochi in sanctam ciuitatem, vsque
 ad templi mundationem per Iudā Ma-
 chabæum per successionem diei ac no-
 ctis interfluxisse annos sex, menses tres,
 dies viginti: Quod cum Daniele om-
 nino concordat. Admirabilis profectò
 est hæc Danielis vaticinatio, quæ non so-
 lum annos, sed menses, & dies apertissi-
 mè continet & numerat. Tam dilucidè
 ac perspicuè hoc prædixit, vt auderet
 Porph. impius Porphyrius asserere, commenti-
 tiam esse totam hanc vaticinationē. Nō
 intellexit sacrilegus præuidisse diuinum
 vatem hæc omnia animi oculis diuino
 lumine illustratis: potuisseque dicere cū
 Psal. 50. Dauide: Incerta & occulta sapientiæ tuæ
 manifesta sūt mihi.
 ¶ *Et mundabitur sanctuarium.* Hoc est,
 & Iudas Machabæus templum perpur-
 gabit. Quemadmodum facta fuerit per-
 purgatio hæc, est literis mandatum li-
 bro. 1. Machabæorum capite quarto.
 ¶ *Factum est autem, cum viderē ego Da-*

niel visionem. Id est, dum autē ego Da-
 niel hoc intuerer, & in visionem hanc
 animum intēderem, nihil erat mihi ma-
 gis in optatis, quàm eius intelligentiam
 & interpretationē distinctè ac planè co-
 gnoscere: nondum enim perspicuè sin-
 gula animo percipiebam. Ac cum huius
 rei intelligentiam quærerem, ecce stetit
 in conspectu meo quasi species viri: non
 vir, sed angelus quidā in figura & ima-
 gine viri. Fuit autem hic angelus iuxta
 virorum sapientium sententiā Michael:
 qui interiori cōspectui Danielis per ima-
 ginariam formam apparuit.

¶ *Et audiui vocē viri inter Vlai.* Et aurib⁹
 internis percepi vocem angeli, qui erat
 inter Vlai: id est, inter portam ita appel-
 latam. Vel inter paludem & portā. Vel
 in medio fluminis Eulæi. Hæc omnia,
 vt ostendimus, possunt huic nomini ac-
 commodari. Hic autem angelus Mi-
 chael dixit angelo Gabrieli: Gabriel fac
 intelligere istum, visionem. Hoc est, do-
 ce hunc Danielem visionem hanc. Qui-
 dam codices habēt, istam visionem: sed
 correctiores habent, istum, vt referatur
 ad Danielem. Et ita est in Græco, & in
 in Hebræo. Erat Michael princeps sy-
 nagogæ Iudæorum: ideo ad eorum vti-
 litatem & consolationem dabat operā,
 vt diuinus vates à Gabriele instrueretur.

¶ *Et venit.* Nimirum Gabriel ad visio-
 nem mihi explanandam: & accessit pro-
 pe locum, vbi ego stabam: eoque acce-
 dente ego territus procidi in faciē meā.
 Existimo non timore alicuius mali in
 terram lapsum fuisse Danielem, sed ob
 reuerentiam erga illos spiritus beatos:
 & ob visionis & illuminationis excelsi-
 tatem, magnamq; animi attentionem.
 Cū enim intendimur ad vnum, debi-
 litamur

litamur ad alterum. Ex quo efficitur, ut ad contemplationem magnoperè intèti semoueamur à corpore : corpus autem ab animo semotum atq; relictum ruit, & prolabitur. Infrà enim ait idem Daniel cap. 10. Vidi visionem grandè hanc, & nō remansit in me fortitudo: sed species mea immutata est in me, & emarcui: nec habui quicquam viriū. Et Esaias cap. 21. Corruui, inquit, cūm audirem: cōturbatus sum, cūm viderem. Illud est aduertendum, non cecidisse Danielem retrorsum, sed in faciem suam. Ideo ait hīc: Corruui in faciem meam. Iusti enim à fronte cadere dicuntur, impij autem à tergo: nam qui decidunt ante faciè, vident locum ruinæ, possuntque se facillè erigere, & manibus adiuuare: non autè qui retrorsum ruunt. Abraham viso domino, ut dictum est capite Genes. 17. bis cecidit in faciem suam. Considerata imbecillitate propria, & diuini numinis præstantia cecidit pronus ante oculos suos, diuino splendore perterritus. Moses cum Aarone, ut ipse cap. 14. Numerorū scriptum reliquit, in terram proni ceciderunt. Iosue etiam procidit in faciem suā, ut liber eius cap. 5. testatur. In libro. 2. Paralipomenon cap. 20. est monumentis cōsignatum, regem Iosaphat ciuesque Hierosolymæ corruisse à fronte in terram coram domino, eumque coluisse. Ezechiel cap. 2. Vidi, inquit, & cecidi in faciè meam. At de impio illo & ingrato populo Iudaico qui Christum Deum nostrum ad cædem crudelissimam vocauit, sub nomine ascensoris equi ait ita Iacob capite Genesis. 49. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Per Dan intelligitur Samson: & per illū

Christus, ad cuius vocem ascensores equi hoc est, Iudæi in honore constituti retro ceciderunt. Poteris per ascensores equi in sensu historico & germano Philistæos illos intelligere, quos Samson deiecit, & prostrauit. Est enim perspicuum fuisse Sāsonem ex tribu Dan. Heli cui Deus per Samuelem exitium fuerat minatus, quod in nefarios filios suos non, ut æquū erat, animaduerteteret, nec debita seueritate à flagitijs separaret, cecidit retro: & fractis ceruicibus extremum vitæ edidit spiritum. De impijs diuinam vaticinationem contemnentibus ait capite. 28. Esaias: Ut vadant: & cadant retrorsum: & conterantur, & illaqueentur, & capiātur. Et sacrilegi illi qui crudeles manus in Christum iniecerunt, illumque innocentissimum agnum per summum scelus alligarunt, ut diuus ait Ioannes capite. 18. euangelij, abierunt retrorsum, & ceciderūt in terrā. Audita blanda ac suauis Christi voce feri homines, & immanitate barbari fuerunt percussi, perterriti, & à tergo prostrati. Aspicias igitur viros pios qui se iustitia muniunt, si ruūt, à fronte ruere: impios autem à tergo. ¶ *Intellige fili hominis.* Ne cœlestium spirituum visione, tantarumque rerum illustratione superbiret, & sanctitatis opinione inflatus se ferret in sublime, quin potius humanam fragilitatem in memoriam reuocaret, filius hominis vocatur. In diuinis enim literis idem est filius hominis ac verus homo, imbecillus, & laboribus expositus. Eam ob causam Christus Deus noster cūm excelsa ac diuina haberet nomina, se in euangelio filium hominis sæpenumero appellabat: ut nobis humilitatis exemplum præberet, & hac nomenclatione nos à vanorum titulorum

1 Reg. 3. Reg.

E sai. 28.

Ioan. 18.

lorum cupiditate & ambitione separaret. Ideo dicebat apud Matthæū. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidus: filius autem hominis nō habet, vbi caput suum reclinet. Et cap. 16. Quem dicunt homines esse filium hominis? Et vigesimo: Filius hominis tradetur principibus sacerdotum. Et apud Marcū. 13. Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus. Et apud Lucam. 9. Filius hominis non venit perdere. Et multis alijs in locis se filium hominis appellauit, vt nos ad veram animi demissionē moueret. Vt auis ad ascendendum valde, priusquā volet, se abijcit & demittit, vt maiore conatu feratur in sublime: sic debemus demittere nos ipsos, & inclinare, ac submissius gerere: vt maiore impetu ad excelsum cœlum ascendamus. Nam vt Christus ait dominus noster apud Lucam. 14. Qui se humiliat, exaltabitur. Cū ad cœlum penetrare sine veris virtutibus nullo modo valeamus, veras autem virtutes habere sine humilitate non possumus, apertè cōcluditur, sine humilitate non esse nobis aditum ad sedes æternas referatum. Quē admodum ramus arboris in trunco habet viriditatem, sectus autem & auulsus arefcit: sic virtus in stipite, hoc est in humilitate, quæ est arboris vitæ Christianæ truncus, permanet, & virescit: at ab humilitate disiuncta & diuisa vires amittit, & consumitur. Nunc verò quod sine animi dolore dici non potest, sunt multi, qui non solum humilitatem non habent, sed etiam superbia gloriantur. Videbis enim multos, qui superbia tanquam regium diadema illustremq; coronā in capite imponunt. Illud psal. 72. Ideo tenuit eos superbia: potest verti ex

Hebreo: Ideo coronauit eos superbia. Et ita trāstulit Xantes Pagnin⁹. Cū Esaias Xantes, in superbos Iudæos inueheretur cap. 28. Esai 28. Væ, inquit, coronæ superbiæ. Pro quo Septuaginta habent: Væ coronæ iniuriæ. Sunt nanque superbi & insolētes homines propensi ad iniuriam in alios inferendam. Deus ornat vnumquemque suorum gloria & honore, iuxta illud psal. 8. Gloria & honore coronasti eum: mundus verò suos arrogantia & superbia Nolūt illud perspicere, quod ait Ecclesiasticus: Quid superbis terra & cinis? Nec illa Dei verba tertij capitis Genesis: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Verba illa secundi capitis Genesis: Formauit igitur dominus Deus hominem de limo terræ: possunt verti ex Hebræo: formauit igitur dominus Deus hominem puluere de terra. Et ita habet paraphrasis Chaldaica. Vbi vides, hominem esse puluere terræ: eamque ob causam debere superbiam, elationem, & fastidium vitare. Id volens angelus docere Daniele, eum filium hominis hoc loco vocauit. Quia dere ea poteris videre, quæ in nostris in Ezechielem commentarijs disseruimus, verba illa secundi capitis explanantes: Fili hominis sta super pedes tuos. Quoniam in tēpore finis cōplebitur visio. Hoc est, quia explebitur hoc visum, quādo finiti fuerint duo illi mille & trecenti dies, quorū paulò antè facta fuit mētio. Potest hoc ita explanari. Complebitur hæc visio non statim, sed tempore longo quidem, nihilominus tamē finiēdo. Expleto definito tempore finē habebit hæc sub Antiocho calamitas, cui succedet felicitas. Vnde quidam codices ad marginem habent: Ad tempus finis erit visionis. Potest etiā ita verti: Quoniam

niam in temporis fine complebitur visio. Id est, durabit Antiochi tyrannis in Iudæos sex annis, & tribus mensibus, & viginti diebus: & in fine huius temporis cessabit calamitas, & succedet prosperitas. Quidam hoc referunt ad extremum iudicium in fine mundi: & per hunc tyrannum intelligunt Antichristum etiam in sensu literali. Non est inconueniens vnum eundemque locum duos habere sensus literales. Illa Ieremiæ vaticinatio: Vox in excelsis audita est: ploratus & ululatus: Rachel plorans filios suos: intelligitur de lachrymis & lamentis matronarum Iuda & Benjamin, cum viderent filios suos duci in Chaldæam: nihilominus tamen eam diuus Matthæus iuxta alterius intelligentiæ veritatem, ad interfectionem transtulit innocentium: & per Rachelem quæ sepulta est in agro Bethlehé, mulieres intelligit Bethlehemiticas interitum filiorum suorum infantiū deplorantes. Et vterque sensus est verissimus & literalis. Id quod de Christo vaticinatus est Esaias capite. 53. Verè langores nostros ipse tulit: diuus Matthæus cap. 8. ad corporum ægrotationes eorum transfert, quos Christus sanabat, à quibus morbos depellebat: Diuus autem Petrus cap. 2. epistolæ suæ primæ, de peccatis nostris interpretatur. Et vterque sensus literalis verè & mirabiliter expressit. Multa præterea huiusmodi in diuinis literis multos habent sensus, non solum mysticos, sed etiam historicos & literales.

Cumque loqueretur ad me collapsus sum pronus in terram. Et tetigit me, & statuit me in gradu meo: dixitque mihi: ego ostendam tibi, quæ futura sunt in novissimo maledictionis: quoniam habet tempus finem suum. Aries

quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum. Porro hircus caprarum rex Græcorum est. Et cornu græde quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius. Et post regnum eius cum creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones: & raborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis. Et supra quam credi potest, uniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum secundum voluntatem suam: & dirigetur dolus in manu eius: & cor suum magnificabit: & in copia rerum omnium occidet plurimos: & contra principem principum consurget, & sine manu conteretur. Et visio vespere & mane quæ dicta est, vera est. Tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel languis, & egrotavi per dies. Cumque surrexisssem, faciebam opera regis: & stupebam ad visionem: & non eras, qui interpretaretur.

Cumque loqueretur ad me. Id est, cum autem Gabriel mecum loqueretur, ut mihi visum explanaret, ego stupore veluti somno oppressus procidi in terram tanta visione perterritus. Huius ruinæ causa supra explicata est. Eodem modo Ioannes cap. 1. Apocalypsis: Cum vidissem, inquit, eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.

Et tetigit me. Nimirum angelus. Et statuit me in gradu meo: hoc est, posuit me in statione mea, quia in terra prostratus iacebam: crexitque me: & steti erectus in loco, ex quo cecideram. Voluit ei angelus stuporem leuare, & solatium præbere. Ita Ioannes. 1. Apocalypsis: Posuit dexteram suam super me, dicens: Noli timere. Et Ezechiel. 2. Cecidi in faciem

meam:

meam: & audiui vocem loquentis. Et dixit ad me: Fili hominis sta supra pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi: & statuit me supra pedes meos. Et Dauid psalmo. 38. Eduxit me de lacu miseriae, & de luto fecis, & statuit supra petram pedes meos: & direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro. Ac fiduciat: adiuuit me Deus, & erexit me de voragine, in qua iacebam, & collocauit me in loco tranquillo ac tuto: novamque mihi suppeditavit materiam misericordiae suae celebrandae. Vult in his locis diuina scriptura docere, opus esse ad susceptionem illustrationis diuinae eleuatione mentis in Deum. Oportet in splendorem admirabilem mysteriorum caelestium, mentis aciem intendere, & animum ad caelum tollere, vt possis excelsa ac splendida mysteria conspiceret, & caelestibus epulis pasci: vt alens animum ad aeternitatem res humanas, caducas, & in casu positas contempnas: ad diuinas autem, aeternas & immortales aspiret. Poterit quippe impius vaticinari, si Deus voluerit, & gratia gratum faciente deservit ventura praedicere. sed ad altam tutamque diuini numinis contemplationem, sublimemque raptum, quod animus diuino amore inaccessus Deo ipso oblectatur, opus est gratiam habere, animum erigere, virtutumque ornamentis excolere. Quando autem donum prophetiae aliquibus datur propter eorum & aliorum utilitatem, & propriam mentis illustrationem, illis solet dari, qui sunt gratia & charitate muniti. Sapiencia enim Dei, vt est capiti septimo libri Sapientiae mandatum, in animas sanctas.

se transfert, & amicos Dei ac prophetas constituit.

¶ *Quae futura sunt in nouissima maledictionis.* Id est, ego tibi ostendam, quae ventura sunt in vltimo tempore tyrannidis Antiochi. Impium Antiochum appellat maledictionem in abstracto: ac fiduciat: non solum est maledictus, sed ipsa maledictio. Poteris per maledictionem cultum idoli intelligere: & ita tempus maledictionis est tempus illud, quo idolum durauit in templo Hierosolymae: & in tota ciuitate a gentibus violata & possessa cultus viguit idolorum. Vel accipitur hic maledictio pro ira Dei: Theodotio enim habet: In extremis Theod. irae. Idem vocabulum Hebraeum vtrunque significat, iram & maledictionem.

¶ *Quoniam habet tempus finem suum.* Hoc est, nam praefiniti temporis finis erit: & in tempore quod finietur, haec euenient: Post tenebras erit lux.

Est enim aliquando Antiochus e vita migraturus. Nam vt ait Ecclesiasticus capite quartodecimo: Generatio carnis & sanguinis alia finitur, & alia nascitur.

¶ *Aries quem vidisti.* Hoc est Darius. Haec supra explanauimus. Sequitur: Ipse est rex primus. Hoc est, primarius & precipuus. Significat Alexandrum magnum: quo mortuo in Chaldaea surrexerunt quatuor duces eius, qui post illum regnarunt. Primo capite libri primi Machabeorum scriptum legimus, ipsum Alexandrum viuentem pueris suis regnum suum diuisisse. At illi se in fortitudine cum illo non adaequarunt. Ideo dicitur hoc loco: Sed non in fortitudine eius.

¶ *Cosurget rex impudens facie.* Hoc est An-

tiachus Epiphanes. Pro, impudēte facie, potest verti: fortis facie, vel seuer^o, aut immanis. Pro, & intelligens propositiones, potest verti: & intelligēs aenigmata. Pro uerbiū erat, quo significabantur, qui ob ingenij acumen alios decipiebant: & calliditate, malitia, ac artificio fallendi præditi erant. Sensus est: Consurget rex ita fortis facie, ut non erubescat, sed sit callidus & astutus.

¶ Sed non in viribus suis. Non ex ipso erit tanta fortitudo, sed ex diuina permissione. Voluit Deus per illum punire Iudæorum populum iusto iudicio suo: quemadmodum olim fecerat per Assyriorum regem: de quo ait apud Esaiā. 10. *Assur virga furoris mei, & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea. Quidam hoc de viribus Antiochi referunt ad Alexandri comparationem, dicentes eas tenues esse, si cum Alexandri viribus comparentur.*

¶ Et prosperabitur, & faciet. Hoc est, prosperabitur in omnibus, quæ fecerit. Prospero mundi flatu utetur: omnia illi erunt secunda: & faciet, que volet arbitrio suo. Ita euenit Antiocho: sed tandem miserè à vita migravit, & præceps ad pœnas æternas ruit. Idemque euenturū est Antichristo, cuius figuram gessit Antiochus. Et quia improborum felicitas, & secundus vitæ cursus videntur vim diuinæ iustitiæ redarguere, hortatur diuinus psalter viros pios, ne eam ob causam grauer cōmoueātur: quoniā res impiorū secundæ breues sunt & fugaces, & æterna illis pariunt supplicia. Ideo ait psal. 36. *Noli emulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Quoniā tanquam fœnum velociter arescent: & quemadmodum olera herbarū cito de-*

cidunt. Et paulò post. *Noli emulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias. Et reddit rationem: quia flagitiosi peribunt: hæreditas autem iustorum in æternum erit.*

¶ Et dirigetur dolus in manu eius. Hoc est, fient fraudes & fallaciæ operatione eius. Ipsius opera plena erūt dolis & machinis. Accipitur man^o pro operatione, ut Iosue. 21. Domin^o præcepit per manū Iosue. 21. Mofi. Et. 22. Iuxta imperium domini in manu Mofi. Et psalmo. 17. Secundum puritatem manuum mearum retribuit mihi. Esaię primo: Manus vestre sanguine plenæ sunt. Actorum quinto: Per manus apostolorū fiebant signa & prodigia magna in plebe. Sed quoniā Antiochus fauebat machinis & dolis, potest hoc ita explanari. Et fiet doli auxilio eius. Capi- tur enim manus pro auxilio & fauore, ut psalmo. 36. Dominus supponit manum suā. Ac si dicat: Etsi iustus decidat, nō collidetur: nā eum Deus auxilio suo iuuat, eiq; se inclinanti fert opem. Si inciderit in calamitatem, non illi succūbet: quia Deus illum manu, hoc est fauore & præsidio suo sustētat. Et Ecclesiastici. 13. Humiliare Deo, & expecta manus eius. Ac si dicat: Si te coram Deo demisse prostraueris, & humilitatem colueris, vnum sic habeto, non tibi defuturum esse auxilium eius. Vel, dirigetur dolus in manu eius: hoc est in exercitu eius. Ut sit sensus: Non solū ipse erit fallax & vafer, sed exercitus eius dolis utetur. Accipi autem manum pro exercitu indicāt verba illa capitis vigesimi Numerorum. *Egressus est obuius cum infinita multitudine, & manu forti. Et verba illa primi Machabæorum capite vndecimo: Occurrit ei in manu valida. Et Actorum. 12.*

Misit

Misit rex Herodes manus, vt affligeret quosdam de ecclesia. Pro exercitu accipitur etiam à Cicerone in oratione pro Cecina aiente: Qui manum fecerit, copias parauerit. Sumitur quoque manus pro promissione iureiurando confirmata: vt. 14. Genesis, vbi iurans Abraham: Leuo, inquit, manum meam ad dominum excelsum, quod à filo tegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt. Ita David psal. 62. In nomine tuo leuabo manus meas. Qui autem periurio contaminantur, dexteram dicuntur habere mendacem. De illis ait psalmographus. Quorum os locutum est vanitatem, dextera eorum dextera iniquitatis. Quæ verba possunt ita transferri ex Hebræo: Quorum os locutum est mendacium: dextera eorum dextera est mendax. Pro iniquitate enim est in Hebraico nomen Xacer, quod iniquitatem significat & mendacium, & mendax. Est igitur illorum verborum sensus. Eripe me domine ab hominibus perfidis, qui ex fallacijs & fraudibus constare videntur: quorum os loquitur mendacium, quorum iusiurandum mendax est, quorum animi sunt periurio contaminati. Eam ob causam potest hic Danielis locus ita explanari. Et dirigetur dolus in manu eius: hoc est, erit mendacium in eius iureiurando: nullam seruabit fidem in promissis, nullam iuratus veritatem in verbis. Extendere manus est orare, & preces ad Deum fundere, vt apud Esaiam capite primo: Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: ait dominus. Exodi decimosextimo: Cum leuaret Moses manus, vincebat Israël. Nam vt ait libro Officiorum tertio Ambrosius,

Moses cum taceret, clamabat, cum otio sus stare, præliabatur: & de hostibus quos non contigerat, triumphabat. Et vt verbis vtar Chryostomi sermone Chryso. de Mose: fit Mose orante occulta pugna, sed manifesta victoria, vnus orat, vt multi seruentur. Ponere manus super os est tacere, vt capite Michæ septimo: Ponunt manus super os. Præterea manus significat potentiam, pactum, consilium, flagellum, & alia, quæ possunt huic loco accommodari. Sed ex omnibus his interpretationibus illa mihi magis placet, in qua manus accipitur pro operatione. Vt enim in loco illo de Christo intellecto Esaiæ capite quinquagesimo tertio: Voluntas domini in manu eius dirigetur: per manum intelligitur operatio: ita hoc Danielis de Antichristo: Et dirigetur dolus in manu eius. In operibus Christi fiebat Dei voluntas: in operibus autem Antichristi, dolus & mendacium. Antiochus enim, vt diximus, Antichristum adumbrabat. Potest verti locus hic: Et prosperabitur dolus in manu eius. Vide occulta, sed iusta Dei iudicia, qui permittit aliquando, vt doli & fraudes impiorum illis prosperè succedant. At poena illis æterna reseruatur.

¶ *Contra principem principum.* Id est, contra Deum, quem Ioannes capite decimonono Apocalypsis regem regum vocat, & dominum dominatum. In templo enim eius idolum posuit Antiochus: & aduersus ipsum Deum protulit execrationes & maledicta. Vel ideo dicitur contra Deum consurgere, quia contra sanctos eius surrexit. Saulo enim Christianos affligenti dixit Christus, vt Actorum. 9. asserit diuus Lucas. Saule Saule cur me persequeris? Persecutiones seruis suis à Saulo illatas

Christus sibi ipsi inferri testatur. Et Ioā-
 Apoc. 13. nes capite tertio decimo Apocalypsis ait:
 Quorum nomina non sunt scripta in
 libro agni, qui occisus est ab origine mū-
 di. Tunc enim incoepit occidi non in se,
 sed in electis suis, quando pius iustusq;
 Gen. 4. Abel pastor ouium occisus est per inui-
 diam: qui pastorem illum cœlestem adū-
 brauit, qui de se ait apud Ioannem: Ego
 Ioan. 10. sum pastor bonus. Fuit persecutus in A-
 Gene. 12. braham, venditus in Ioseph, exul in Mo-
 Gene. 39. se, qui vt ait apostolus, prætulit improp-
 Exod. 2. riū Christi omni thesauro AEgyptiorū.
 Hebr. 11. Scio tamen posse verba illa ita ordinari:
 Quorum nomina non sunt scripta ab
 origine mundi in libro vitæ agni, qui
 occisus est. Potest etiam locus ille de oc-
 cisione Christi in beata diuinæ mentis
 præscientia intelligi. Nā cum Deus crea-
 ret Adā, præuidit eius peccatū, & præor-
 dinauit Christi mortem pro totius mū-
 di salute. Id intelligebant apostoli, cum
 dicebāt Act. 4. Domine conuenerunt
 verè in ciuitate ista aduersus sanctū pue-
 rum tuum Iesum, quem vnixisti, Hero-
 des & Pontius Pilatus cum gentibus &
 populis Israël facere, quæ manus tua, &
 consiliū tuum decreuerunt fieri. Fuit etiā
 Christus occisus ab orbe condito in vi-
 timis, oblationibus, hostijs, sacrificijs,
 quæ Christum venturum, mortemque
 subiturum adumbrabant: eumque futu-
 rum esse verum illud sacrificium osten-
 debant, quod se in crucis ara pro nobis
 deuouit atq; cōstituit, vt mūdi crimina
 deleret, & animos nostros expiaret.
 ¶ *Sine manu conteretur.* Id est, percutie-
 tur sine humana opera: excedet è vita
 morte non vi allata. Fuit enim Antio-
 chus percussus plaga insanabili, & into-
 lerabili foetore: Scaturiebant de corpore

eius vermes: ac viuētes in dolore carnes
 eius effluebāt. Eum qui paulò antè syde-
 ra cœli cōtingere arbitrabatur, nemo po-
 terat propter foetoris intolerantiā porta-
 re. Et ita peregre in montibus, doloribus
 incredilibus oppressus, miserabili obi-
 tu ex vita migravit. Lege caput nonum
 libri secundi Machabæorum, vbi hæc
 inuenies scripta. Quid ei attulit vtilita-
 tis falsa mūdi felicitas, siquidē tam infe-
 lici fine clausit suum diem? P sal. 1. vbi di-
 uis psaltes virū iustū cū arbore florēte &
 fructuosa cōparauit, contulit impios cū
 puluere à vento dissipato, dicens: Non
 sic impij, non sic: sed tanquam puluis,
 quem projicit ventus à facie terræ. Vt
 enim puluis fragilis est, & facilè euanes-
 cit: ita impius tametsi rebus vtatur se-
 cundis, & ad voluntatem fluentibus,
 imbecillus tamen est, & facilè consumi-
 tur. Et quemadmodum aer agitatus
 puluerem hac atque illac projicit & dis-
 sipat: sic effrenata cupiditas nefarios ho-
 mines exagitat: & quocunq; æstus fla-
 gitiorum impulerit, eo miseri præcipi-
 tes ruunt. Qui modo ad mundi gloriā
 florescebant, statim euertuntur: & quæ
 fuerant diu multoque labore quæsita,
 vna hora delentur. Qui eam nomi-
 nis celebritatem existimabant compa-
 rasse, quam ipsa perpetuitas intuere-
 tur, æternam memoriam dedecoris po-
 steritati relinquunt. Ac nonnulli non so-
 lum amittunt vitam, verū etiam nomē:
 obruitur cum illis eorum memoria, &
 obliuione hominum penitus extingui-
 tur. Vidi impium superexaltatum, in-
 quit psalmographus, & eleuatum si-
 cut cedros Libani: transiui, & ecce non
 erat: quæsiui eum, & non est inuen-
 tus locus eius. Et alibi: Increpasti gen-
 tes, &

2. Mac.

Psal. 1.

Similia.

Psal. 36.

Psal. 9.

Sim

Ecll.

tes, & perijt impius: nomen eorum de-
 lesti in æternum, & in seculum seculi. Si
 voluerimus ad veritatem reuocare ratio-
 nē, intuebimur viros pios ac iustos quā-
 uis calamitatibus pressos, consequi tamē
 prosperos exitus, impios autem & sce-
 leribus contaminatos, ex illustri & flo-
 rente rerum statu in maximas ærum-
 nas, & illas quidem perpetuas præcipi-
 tari. Ut nox non extinguit stellas cœ-
 li: sic calamitas mentes iustorum in cœ-
 lo inhærentes non obscurat. Sed vt solis
 splendor syderum fulgorem aufert: ita
 rerum prosperarum claritas solet men-
 tium nitorem opprimere & delere. Vi-
 ri pietate & iustitia præstantes religionē
 alunt, in Dei bonitate & pulchritudine
 contemplanda: ac in calamitates acer-
 bissimas adducti dum vndique premū-
 tur, non opprimuntur: cadentes for-
 tiores surgunt: in luctu & lachrymis
 gaudio & voluptate triumphant: in me-
 dia morte versati viuunt, atque flores-
 cunt. Ex rebus illis quibus alij frigent,
 ipsi incenduntur: & ex illis admirabilis
 quædam erga diuinum numen in ani-
 mis ipsorum exardescit amoris magni-
 tudo. Et tandem in domicilio mentium
 beatarum gloriam sempiternam conse-
 quuntur. Cōtrā verò homines flagitiosi
 qui pascuntur maleficijs, in medio rerū
 prosperarum sunt ærumnosi: & inter vo-
 luptates à furijs exagitantur. Omnes eo-
 rum contentiones inanes & fallaces eos
 decipiunt: in medio spatio sæpe frangū-
 tur & corruūt: & ante in ipso cursu obruū-
 tur, quàm portum conspicerè potuerūt.
 Id intuens animo Ecclesiasticus cap. 40.
 Substantiæ, inquit, iustorum sicut fluuius
 siccabūtur: & sicut tonitruum magnum
 in pluuia personabunt. Comparat eos

cum tonitruo magno, quod terret mū-
 dum, sed statim consumitur: nam illi ex
 alto dignitatis gradu præcipitati, ad exi-
 tium ruunt sempiternum. Quemadmo-
 dum mare instabile semper est, quòd mo-
 tu instabilis lunæ moucatur: ita gloria e-
 ius qui est in fallaci mundi felicitate cō-
 stitutus, inconstans semper est, quòd in-
 constantis mundi vicissitudine agitetur,
 & varietate. Luna nullā habet firmitudi-
 nem, mare nullam certitudinē, mundus
 nullam constantiam, impius felix nullā
 in felicitate perpetuitatē. Vnde psalmo-
 graphus: Inimici domini, inquit, mox
 vt honorificati fuerint, & exaltati, defi-
 cientes quemadmodū fumus deficient.
 Verba illa eiusdem diuini psaltis: Homo
 cū in honore esset, non intellexit: ver-
 ti possunt ex Hebræo: Homo cū in
 gloria esset, nō permāsit. Quibus verbis
 rerū secundarū affluētiae instabilitas signi-
 ficatur. Ac etiamsi toto vitæ cursu mun-
 di gloria permaneat cum homine im-
 pio, in morte certè eum derelinquet. Nā
 vt verbis vtar diuini citharcedi: Cū
 interierit, non sumet omnia: nec descen-
 det cum eo gloria eius. Quare illos ego
 duco felices & sapientes, licet ærumnis
 angantur, qui pietatem, cæterasque co-
 lunt virtutes: quos honestas ipsa trahit
 ad verum decus: qui contemptis rebus
 humanis cœlestia bona consecantur. Il-
 los verò ærumnosos ceseo, etiā si affluant
 diuitijs, & in ore hominum versentur
 cum gloria, qui animum turpi dedecore
 contamināt: & virtutum ornāmētis nu-
 dati in obscœnis voluptatibus, cæterisq;
 sceleribus versantur. Huiusmodi fuit An-
 tiochus, quem dominus sine manu hu-
 mana contriuit. Theodotio refert hoc ad
 aliorū interitū, quos Antioch⁹ occidebat:

ita enim trāsfert. Quasi oua manu ipsos conteret. At Latina nostra lectio vulgata multo rectior est, & literæ Hebraicæ conuenientior.

¶ *Et visio vespere & manè.* Hoc est, cæterum vera est visio hæc, in qua facta fuit mentio de vespere & manè, & de numero illo dierum, qui fuit ab angelo definitus: habebit enim in tempore illo effectum suum.

¶ *Tu ergo visionem signa.* Quare tu claude visum hoc, illudque tege sigillo: quia non implebitur modò: sed post multum tempus. Quidam ita explicant: Tu ergo scribe visionem hanc. Sed verbum Hebræum significat claudere, & abscondere.

¶ *Ego Daniel langui.* Id est, fracto animo fui: & flaccescens incidi in ægrotationè, qua dies aliquot laboraui. Potest verti: Ego Daniel destitutus sum virib⁹. Significat visionis magnitudinem, & acerbum mœrorem, quo ob calamitates quibus Iudæi erāt afficiendi,angebatur. Nouerat id, quod postea dixit apostolus ad Romanos duodecimo: flendū esse cū flentibus, & gaudendum cum gaudentib⁹. Fortassè voluit Deus, vt Daniel egrotaret, essetque afflictionibus confectus, ne altitudine visionum, quas solus intelligebat, extolleretur. Paulus quippe dicebat capite duodecimo epistolæ secundæ ad Corinthios: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Per hunc autem stimulum carnis & angelum Satanæ intelligit Photius omnes apostoli afflictiones.

¶ *Cumque surrexissẽm, faciebam operaregis.* Id est, cum conualescerem, & è morbo euaderem, in negotia regni incumbere-

bam: regia negotia tractabá: Fuit quippe Daniel à rege electus ad regni negotia gerenda: vt suprâ visum est capite secundo, & sexto. Sed oritur dubitatio, de quo rege hoc intelligatur, de Balsafare rege Babyloniorū, an de Dario rege Medorū & Persarum. De rege Babylonię videtur intelligi non posse: nam regio Elam, & ciuitas Susa vbi Daniel hæc vidit, sunt in Perside, vt paulò antè ostendimus: & erant regis Persarum, qui ad illas oras secum duxit Danielelem, interfecto Balsafare: vt suprâ visum est. Quare rex hic, cuius negotia Daniel gessit, videtur fuisse Darius, non autem Balsasar, qui iam excesserat è vita. Sed huic explanationi obstat id, quod ipse Daniel ait in principio huius capitis, nimirum aspexisse visionè hanc anno tertio regni Balsafaris, priusquam Darius cepisset Babylonem. Quare existimo regem hūc fuisse Balsafarem, vt ipse Daniel in exordio visionis asserere videtur. Nec officit & obsistit dicere, Danielelem fuisse tunc Susæ in regione Elemaide: quia etsi corpore erat in Babylonia, spiritu tamen erat in Perside, vbi ei videbatur esse, cū ei apparuit hæc visio. Vel fortassè regnante Balsafare profectus est Daniel in Persidem ad negotium aliquod cōficiendū, & munus obeundū: & cū ibi esset in celebri ciuitate nomine Susa, ea vidit quæ huic capiti mandauit. Et postea cōualescens Babylone reuersus, regis Balsafaris negotia ministrabat: publicisq; muneribus præpositus in opera reipublicę incubebat. Reddebat enim, quæ sunt Cæsaris

¶ *Et non erat, qui interpretaretur.* Id est, qui mihi singula exponeret: nā angelus nomi-

Apoc. 1.
millim?
ob
Gen. 4.
Ios. 10.
Gen. 22.
Gen. 27.
Ios. 1.
Ios. 2.
Ios. 3.
Ios. 4.
Rom. 12.
2. Cor. 12.
Photius

Sup. 2.
& 6.

Matt. 21.
Luc. 21.

Thre
Iudic
Iosue
Esai.
Sym

nomina regum non mihi explanauerat. Vel non erat, qui visionem hanc publice explicaret. Vel ego solus eam intelligebam, & interpretabar: nec erat alius, qui hoc facere posset.

**Observationes ex
Hebræo in caput
octauum.**

Quod est in AElam regione. Pro regione est in Hebræo מֵדִינָה Medhinah: quod nomen significat prouinciã, vt

Threnorum. 1. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Significat etiam iudicium: vt cap. 5. Iudicium: Sedetis supra in iudicio. Potest verti: Sedetis supra locum quendam ita nominatum: Aiunt enim Hebræi esse nomen cuiusdam viæ celebris. At capite quintodecimo Iosue est nomen proprium cuiusdam vrbis. Iosue. 15. Hoc vocabulo vtitur Esaias capite decimo: pro quo interpret noster Latinus vertit iudiciũ, cum ait: Vt opprimerent in iudicio pauperes. Verti poterat: Vt opprimeret prouinciæ pauperes. Idem enim nomen & prouinciã significat, & iudiciũ. Hoc autẽ Danielis loco sine dubio pro prouincia accipitur, siue pro regione. Et quamuis in nonnullis codicibus sit: Quod est in AElam ciuitate: puriores tamen habent: In AElam regione. Nihilominus tamen Symmachus habet: In AElam vrbe. Et tunc est ordo: Cum essem in quodam castro regionis Susianæ, quod est prope ciuitatem AElã. Sed Septuaginta nobiscum habent: In regione: & multo rectius. Et pro AElam ha-

bent AElamaidem, quod idem est.

¶ *Et omnes bestie non poterant resistere ei.* Theodotio habet: Et omnes bestie non stabant in conspectu eius. Quod in sensu idem est. Eodem ferè modo habet Pagninus, nimirum: Et omnes bestie non stabant coram ipso. Pro bestijs est in Hebræo hoc nomen חַיָּה Chaiah, quod significat bestiam, feram, animal: vt capite trigesimo septimo Genesis: Fera pessima comedit eum. Id dixit Iacob videns vestem Ioseph filij sui sanguine conspersam. Et rectè quidem, nam inuidia illum vendidit, & afflixit: ac nulla est fera immanior illa. Est etiam Chaiah verbum significans viuere: vt Prouerbiorum quarto: Custodi precepta mea, & viues. Verba sunt ecclesiæ illam seruatoris nostri sententiam continentia apud Matthæum decimo nono: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Zacharias decimo inducit Christum mittentem discipulos suos per diuersas ac distantes orbis terrarum oras, euangelium nuntiaturus: ac dicentem: Seminabo eos in populis: & de longè recordabuntur mei: & viuent cum filijs suis. Loquitur de vita gratiæ, quam habituri erant, & re ipsa habuerunt apostoli cum his, quos per euangelium gignebant, & filios vocabant. Ita diuus Paulus in priore ad Corinthios: In Christo Iesu, inquit, per euangelium ego vos genui. Et quia verbum hoc significat viuere, ideo nomen quo hoc loco vtitur Daniel, præter numeratas significationes significat vitã, & animam, & exercitum militum viuētium. Illud psalm. 67. Increpa feras arundinis: potest verti. Increpa vitas arundini similes. Ac si dicat Dauid: Increpa homi-

nes inconstantes in vita, qui instar arundinis hac atque illac vento agitantur, & facile mouentur. Vel increpa exercitus arundinis, hoc est fustes seu hastas portantes. Vt sit sensus: Disperde domine exercitus inimicorum nostrorum lanceis armatos. Vtitur etiam idem diuinus psaltes hoc nomine psalm. 73. pro quo interpret noster habet bestias: cum ait: Ne tradas bestiis animam confitentem tibi. Quae verba possunt verti ex Hebraeo: Ne tradas exercitibus, nimirum hostium nostrorum, animam confitentem tibi: vel animam turturis tuae. Vbi per animam intelligitur vita. Sensus est: Ne tradas domine in bello hoc vitas congregationis Israelis exercitibus hostium nostrorum. Ceterum gentis Israeliticae vocat turturam ob innocentiam & imbecillitatem. Pro animali accipitur hoc nomen psalm. 103. Animalia pusilla cum magnis. Quare illud Ezechielis. 1. Spiritus vitae erat in rotis: potest verti: Spiritus animalis erat in rotis. Vtitur etiam idem Ezechiel hoc eodem vocabulo, cum ait eodem capite: Similitudo quatuor animalium. Quae quatuor animalia iuxta Origenem sententiam, quam sequitur Gregorius Nazianzenus, sunt quatuor animae rationis participis vires siue affectiones: homo enim est vis rationis, leo vis irascibilis, vitulus vis concupiscibilis, aquila conscientia reliquis imposita: quae à diuino Paulo multis in locis spiritus appellatur. Aretas Caesariensis episcopus per haec quatuor animalia quatuor illas excellentes virtutes ait significari, quae Dei potentiam designant circa mundum ex quatuor elementis conflatum. Theodoretus quatuor spiritus quos Deus quatuor elementis praefecit, ex quibus con-

stat vniuersitas. Polychronius quatuor spiritus quatuor mundi partibus Orienti, Occidenti, Meridiei, ac Septentrioni prepositos. Catina Syrus per leonem intelligit tribum Iuda, per vitulum tribum Leui, per hominem totum populum Israeliticum, per aquilam diuinam vltionem, quae ab eo meritas poenas expetiuit. Lyranus per quatuor animalia quatuor ecclesias patriarchales asserit designari, Hierosolymitanam, Antiochenam, Alexandrinam, Constantinopolitanam. Rabbi David quatuor imperia, Babylonicum, Persicum, Graecum, Romanum. Rabbi Salomon quatuor mentes beatas his quatuor imperijs prepositas. Iustinus martyr omnia illa quatuor animalia ad Nabuchodonosorem existimat esse referenda: fuit enim bos, quia cum bestiis versans foenum comedebat vt bos, vt ait Daniel cap. 4. Fuit leo, quia vt idem ait eodem loco iuxta Graecam editionem, capilli eius instar capillorum leonis creuerunt. Fuit aquila, quia unguibus aquilae similes fuerunt. Fuit homo, quia ad se rediens fuit humanitate praeditus, eoque munere multis in rebus functus, cuius colendi causa eum Deus ad pristinam hominis figuram reuocauit. Voluit Deus haec quatuor animalia varietatem Nabuchodonosoris significantia ostendere diuino vati Ezechieli, vt cum doceret populi Israelitici mutationes, qui ex libertate ductus in Babylonicam seruitutem, in eandem erat libertatem restituendus. Id quod rotae etiam significabant: per rotas enim rerum vicissitudines ac varietates designantur. Haec sunt doctorum virorum sententiae, cum quibus ego nullo modo sum comparandus. Quid autem ego existimem per animalia

Pfal. 73.

Ezech. 1.

Ezech. 1.

Origen.

Nazian.

Rom. 18.

Gala. 5.

Aretas.

Theod.

Polych.

Catina.

Lyran.

David.

Salom.

Iustin.

Sup 4.

Ela

Pa

Th

Pfa

Exo

Ofe

malia hæc designari, poteris in nostris in eundem Ezechielem commentarijs in-
tueri.

¶ *Porro hircus habebat cornu insigne.* Pro insigni est in Hebræo: חזות Chazuth: à verbo Chazah, quod significat complicare, pacisci, & videre. Vnde Chozeh idem est quod complicatio & pactum: vt Esaiæ cap. 28. Cum inferno fecimus pactum. Verba sunt impiorum, qui poenarum aternarum oblit, sceleribusque nefarijs contaminati dicebant: Non metuimus inferos, quia cum illis pactum pepigimus, ne nos reciperent. Potest accipi infernus pro sepulchro: vt sit sensus: Ita viuimus, ac si non esset mors: quoniam pactiōnem ac foedus sanciuimus cum sepulchro, ne nos vnquam coerceat. Infana profectò vox, & intoleranda temeritas. Cum igitur verbum hoc Chazah significet implicare, & videre, potest verti locus hic Danielis: Porro hircus habebat cornu implicatum, seu ramosum, instar scilicet cornu ceruini. Vel visibile: vt vertit Pagninus: hoc est magnum. Pro quo Latinus noster interpret rectè vertit insigne.

¶ *Efferatus est in eum.* Theodotio nobiscum habet ἐξήγειρωθεν πρὸς αὐτόν. Pro efferatus est, in Hebræo est verbum מרר Marar, quod significat exacerbare, vt Psalmo. 106. Quia exacerbauerunt eloquia Dei. Ab hoc verbo est merorim, pro quo noster interpret Exodi. 12. vertit lactucas agrestes. Est etiam vocabulum, pro quo Osee. 12. transtulit amaritudines. Ita enim propheta inducit Deū loquentem: Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis. Sed quia verbum hoc Marar significat etiam extollere, potest verti locus ille:

Ad iracundiā me prouocauit Ephraim excelsis suis. Hoc est idolis suis. Quidā vertunt: statuis suis, vel, titulis suis: quod idem ferè est. Illud etiam Ieremiæ. 31. Iere 31. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam: verti potest: Pone tibi titulos, seu signa excelsa: vt sit sensus. Nota & obserua vias illas, quibus adductus fueris ad tyrannum: easque titulis seu lapidum acerbis, alijsque signis excelsis designa: vt cum in patriā redieris: possis vias agnoscere, quibus iuisti. Et quoniam verbum hoc, vt diximus, significat extollere, vertit Pagninus locum hunc Danielis: Eleuatus est contra eum. Poterat etiam verti: Acerbus factus est contra illum. Vel ira concitatus in eum irruit, & impetum fecit.

¶ *Contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem.* Pro contra fortitudinē est in Græco ἑναντίον. Hoc est ad Occidentem. In Hebræo est, ואלהי צפון Veel Hatseni. Pro quo Pagninus transtulit: Et ad terram desiderabilem. Vocabulum Hebræū, Tseni, significat gloriam, fortitudinem, decorē, desiderium, amorem, præcipuum, amœnum, iucundum, egregium. Eo utitur Esaias loquēs de Messia cap. 28. pro quo Latinus noster interpret transtulit gloriam, dicens: In die illa erit dominus exercituum corona gloria. Quod Ionathas paraphrastes Chaldaeus vertit: In tempore illo erit Messias dominus exercituum in coronam lætitiæ. Vbi pro domino est in Hebræo Iehouah, nomen Dei ineffabile, quod soli conuenit Deo: quod Ionathas attribuit Messia, qui verus est Deus. Hoc nomine utitur Ezechiel cap. 20. cum ait: Quæ est egregia

inter omnes terras. Inde terra promissionis eo nomine dicta est, quod esset vberissima & fertilissima. Hac ratione dicitur Rabbi Leui Benierfon hunc Danielis locum explanans: Factum est, inquit, magnum contra Meridiem, hoc est contra regem Aegypti: & contra Orientem, hoc est contra terram Persarum: & contra Tseui, hoc est contra terram Israëli.

Leui. Hæc ille. Illud quoque Danielis cap. 11. Stabit in terra inclyta: potest verti: Stabit in terra desiderij, seu desiderabili, vel in terra gloriæ, aut decoris, aut præcipua: quibus nominibus terra sancta vocabatur.

Dan. 11. *¶ Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium.* Pro robur est in Hebræo nomen טָבָא Taba, quod significat tempus statutum, & militiam: vt Iob. 7. Militia est vita hominis super terram. Quod potest etiam verti: Tempus præfixum est vita hominis super terram. Eodem modo id quod est apud Esaiam cap. 40. Completa est militia eius: verti potest: Completum est tempus eius. Vbi aduertendum est in codicibus minimè correctis pro militia esse malitiam ob typographorum incuriam. At rectè quidem vita nostra appellatur militia: ipse enim

Iob. 7. Iob ait cap. 14. Omnibus diebus quibus nunc milito. Et diuus Paulus cap. 1. prioris ad Timotheum: Hoc præceptum, inquit, commendo tibi, vt milites in illis bonam militiam. Et capit. 2. posterioris ad eundem: Labora, inquit, sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cui se probauit. Nam qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè certauerit. Et capite quarto eiusdem epistolæ: Bonum certamen certavi. Ac Ro

manos, Corinthios, Ephesios, & Thessalonicenses instruit ad arma spiritualia sumenda. Significat etiam vocabulum hoc fortitudinem: vt apud Danielem. 10. Et verbum verum, & fortitudo magna. Quod poterat transferri: Et verbum verum, & tempus magnum. Vt sit sensus: vera est hæc vaticinatio, sed non implebitur nisi longo post tempore. Vel, & verbum verum, & exercitus magnus. Subaudi, apparuit illi. Significat enim exercitum & virtutem: vt psalmo. 23. Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Pro quo quidam vertunt: Dominus exercituum ipse est rex gloriæ. Vbi pro exercitibus quidam angelos intelligunt, quidam astra cæli. Eodem modo psalm. 32. Verbo domini cæli firmationis sunt: & spiritu eius omnis virtus eorum. Et psalmo. 102. Benedicite domino omnes virtutes eius. Hoc est, omnes angeli, vel omnia sydera, quæ instar exercituum in globis cælestibus videntur. De his angelis, aut vt alij aiunt, de his syderibus ait Christus Deus noster apud Matthæum. 24. & apud Lucam. 21. Virtutes cælorum mouebuntur. Sumi autem virtutes cælorum pro stellis indicat locus ille. 10. capituli Deuteronomij: Cumque reperti fuerint, qui adorent solem & lunam, & omnem militiam cæli. Et. 4. Regum. 17. Adorauerunt vniuersam militiam cæli. Pro eo enim accipiunt virtutes cæli, & militiam cæli. Vnde dominus Deus Tabaoth apud Esaiam. 6. idem est quod dominus Deus virtutum, seu exercituum. Hoc est dominus Deus angelorum, aut cæli & stellarum. Cum igitur vocabulum hoc Taba, siue Saba, quo hoc loco vtitur Daniel, multa significet, non est mirum variè transferri. Noster interpretes habet:

Robur

Robur autem datum est ei. Alij, fortitudo data est ei. Pagninus: Et tempus dabitur. In nonnullis codicibus est ad marginem: Certum tempus datum est ei. Quidam totam hanc orationem ita vertunt. Exercitus autem traditus est cum perenni sacrificio per scelus. Poteris rectè ita vertere: Exercitus autem traditus est propter peccatum contra iuge sacrificium. Ac si dicat: Traditus est impio Antiocho exercitus Iudæorum propter scelera, quæ in perenne sacrificium intemperanter admiserant.

¶ *Dies duo millia tercenti.* Ita etiam habet versio Theodotionis. Particula duo aliquando præponitur, ut hîc, aliquando post ponitur, ut cap. 10. Lucæ: Designavit dominus & alios septuaginta duos. At Erasmus Roterodamus asseueranter affirmat discipulos illos non fuisse nisi septuaginta tantum: nec esse in Græcis exemplaribus particulam, duos, & in vulgata editione redundare. Quare versio eius habet: Post hæc autem designavit dominus & alios septuaginta: misitque illos binos. Contendit autem confirmare hoc anthoritate Hieronymi, Ambrosij, & Cyrilli, qui loquentes de illorum discipulorum missione, aiunt Christum consignasse septuaginta, & misisse eos, nullam de duobus mentionem faciètes. Tenuis profectò, atque exilis probatio. Si Græcum exemplar antiquissimum & grauisimum vidisset, quod in Vaticana seruetur bibliotheca, non tam audacter assereret particulam, duos, in Græcis nusquam reperiri. Nam Græcus ille codex habet: Designavit dominus & alios septuaginta duos: quemadmodum habent alij, quos Erasmus aut non vidit, aut non vidisse simulauit. Quod

autem affert ex nonnullis magni nominis scriptoribus, nullius est momenti. Solent enim authores graues magnum numerum recensere, paruulum autem ei additum silentio præterire. Vnde effectum est, ut mentionem facientes illorum discipulorum, quos Lucas ait fuisse septuaginta duos, breuitatis causa citent septuaginta. Id quod in primis veteris testamenti interpretibus aspiciamus: qui cum fuerint septuaginta duo, nimirum sex selecti ex singulis duodecim tribubus: ab iisdem tamen authoribus quos pro se citat Erasmus, & ab omnibus alijs tam veteribus, quam recentibus, sub titulo septuaginta allegantur. Fuisse autem translators illos septuaginta duos, indicat Iosephus. 12. Antiquitatum, Tertullianus in apologetico aduersus gentes, Epiphanius lib. 3. aduersus hæreses, Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei, Philo Iudæus, Iustinus martyr, Eusebius Cæsariensis, & alij, sed præcipuè Aristæas illius temporis historicus, qui eorum non solum numerum, sed etiam nomina literis mandauit. Quemadmodum igitur hi legis veteris interpretes fuerunt septuaginta duo, sed sub nomine septuaginta citantur: ita discipuli illi quos dominus designauit, fuerunt septuaginta duo, sed à nonnullis qui in eorum incidunt mentionem, septuaginta dicuntur. Eodem modo Romani centum illos & quinque iudices, quos ex singulis triginta quinque tribubus tres seligebant, centum viros appellabant. Refutauit Erasmi rationes: nunc contrariam partem veram esse demonstrabo. Eusebius Emisenus Græcus author, antiquus & eruditus, locum illum Lucæ explanans: Beatus Lucas, inquit, euangelista sic ait: Designavit dominus & alios

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

Ioseph.

Tertull.

Epiph.

August.

Philo.

Iustinus

Eusebi.

Aristæas

& alios discipulos septuaginta duos. Et paulò post ait, duodecim apostolos in duodecim filijs Iacob fuisse adūbratos, & septuaginta duos discipulos in septua-
 Num. 11. ginta duobus viris, quos Moses ex senio-
 Clemens. ribus Israël is iubente Deo elegit. Cle-
 mens summus pontifex huius nominis primus, discipulus beati Petri apostoli, as-
 ferit etiam discipulos illos fuisse septua-
 ginta duos, cap. 59. lib. 2. apostolicarum
 Beda. constitutionum. Huius sententiã sequi-
 tur venerabilis Beda, in quo diuinum sa-
 pientia lumen eluxit: qui libro in Lucã
 tertio eundem legit numerũ, eandemq;
 agnoscit lectionem. Quid dicam de di-
 August. uino illo admirando Aurelio Augusti-
 no, qui admirabili ingenij acumine præ-
 ditus, omnibus disciplinis eruditus, in-
 numera atq; præclara sapientia suã mo-
 nimenta reliquit, tanta eruditione & sa-
 pientia referta, vt verborum propè nu-
 merum sententiarum numero cõsequa-
 tur. Hic non solùm legit nobiscum se-
 ptuaginta duos, sed etiam ait hunc nu-
 merum collegio discipulorum illorum
 maximè conuenire. Libro enim euangeli-
 carum quæstionum secundo ita ait:
 De septuaginta duobus discipulis: sicut
 viginti quatuor horis tot⁹ orbis peragi-
 tur, atque à sole lustratur: ita mysterium
 illustrandi orbis per euangelium trinita-
 tis in septuaginta duobus discipulis in-
 timatur. Viginti quatuor enim ter in
 septuaginta duobus ponimus. Hæc ille.
 Sed dices Clementem & Augustinũ nõ
 fuisse natione Græcos. Fateor fuisse alte-
 rum illorum Romanum, alterum Afrũ:
 sed ambos sapientes & Latinos, ac ser-
 monis Græci non ignaros. Et vterque
 legit septuaginta duos. Ac Clemens fuit
 coæuus Lucæ euangelistæ, cuius euange-

lium Græcè scriptum, aiunt illum in La-
 tinum sermonem conuertisse. Sed quo-
 niam ad Græcos authores confugis, nõ-
 ne Eusebius Emissenus, quem tibi citavi, Emiss.
 fuit Græcus? Nonne Epiphanius etiam
 Græcus fuit? Quis dubitat? Hic Epipha- Epipha.
 nius vetustate & sapientia insignis, qui
 Græcos suæ ætatis grauitate dicendi su-
 perauit, in fine primæ partis aduersus he-
 reses, vbi de numero discipulorum, quos
 Christus misit euangelium concionatu-
 ros, sententiam suam literis mandauit,
 hæc scripta reliquit. Misit autem & alios
 septuaginta duos ad prædicandũ. Et pau-
 lò post: Et reliquos septuaginta duos.
 Ac non multo post loquens de diuo Pau-
 lo: Què, inquit, reperimus diuũ Lucã de
 numero septuaginta duorum existetem
 sibi socium fecisse. Nonne aspicias quàm
 apertè & distinctè asserat fuisse discipu-
 los illos septuaginta duos? Græcus erat,
 & Græcos codices legebat, & vera eorũ
 lectione instructus, hunc fuisse eorum nu-
 merum affirmauit. Intuere quàm vali-
 da ac grauia tibi citè testimonia, & per-
 pice nostræ vulgatæ lectionis vetustatè.
 Electi sunt duodecim apostoli, vt prius
 duodecim tribus Israël is erudirent, &
 deinde omnes gentes: quibus episcopi
 succedunt. Postea fuerũt septuaginta duo
 discipuli missi, qui nuntiarent veritatè
 septuaginta duabus linguis, in confusio-
 ne turris Babylonicæ per orbem disper-
 sis: quibus presbiteri maximè succedũt.
 Ac ne vagetur longius oratio mea, Hip- Hippol.
 polytus, cuius meminit Hieronymus in Hieron.
 libro de viris illustribus, episcopus me-
 tropolis Arabum, vt Gelasius pontifex Gelasi.
 maximus testatur: vir Græcus, & in di-
 uinis scripturis eruditus, qui floruit, im-
 perij clauum tenente Alexandro Seuero
 anno

anno domini. 220. asserit apertissimè, discipulos illos quos Lucas ait missos fuisse à domino, fuisse septuaginta duos: eosq; nominatim appellat in catalogo, què edidit: vbi non solùm eorū numerū, sed etiā nomina retulit. Idè fecit post illū

Dorotheus Tyri episcopus, qui sub Iuliano imperatore anno domini. 360. magnā nominis claritatē consecutus, ob Iesu Christi fidem martyriū sustinuit: atq; eximiam honestamq; vitā præclara gloriosaq; morte consignauit. Hi duo illustres viri nomina omnium septuaginta duorū discipulorū in tabulas retulerunt: quas apud Georgiū Ederū virū doctum in Oeconomie, seu partitionū theologicarū lib. 4. poteris videre. Quare nō est, cur Erasmus, & alij velint Latinam nostram vulgatam editionē vt vitiosam, & hoc loco redundantem vituperare.

¶ Et copia rerum omnium occidet plurimos. Pro copia rerū omnium est in Hebræo vnicum vocabulum, nimirū **חַלְוָה** Xaluah, quod significat quietem. Et quia in animi quietate multa bona continētur, accipitur pro abundantia bonorū, & prosperitate. Et quia, qui diuitijs affluunt, solent in errores incidere, & obliuisci aliorum, accipitur pro errore, & temeritate, & obliuione. Et quia nimia quies parit otium, & ex otio oritur dolus, accipitur pro otio, & dolo. Et quia dolus auertit hominem à Deo, accipitur pro auersione: vt capite Prouerbiorū. 1. Auersio paruulorū interficiet eos. Potest verti: Otiū paruulorum interficiet eos. Homines enim inertie desidiosissimæ dediti, qui in otio hebescent & languent, quamuis sint ætate senes, pueri tamen sunt: quòd nihil efficiunt, quod post eorum mortē eos vixisse testetur. **Eos interficit otiū,**

quo diffluunt: remissio namque & animi relaxatio exitium illis, perpetuamq; ignominia pariunt. Potest transferri tota illa oratio: Error, aut temeritas paruulorum illos occidet. Vel, prosperitas stultorum perdet eos. Solent enim insani homines rebus secundis perniciem sibi parare. Vel, obliuio insipientium euertet illos. Obliuiscuntur enim mortis, aliarumq; rerum, quæ dicuntur nouissima: de quibus ait Eccles. ca. 7. Memorare nouissima tua: & in æternum nō peccabis. **Cū** igitur Xaluah multa significet, variè explicatur. Interpretes noster habet: In copia rerum omnium: & rectè quidem. **Theodotio:** *ὁ δολὸς διαφθερεῖ πολλοὺς:* Hoc est dolo interficiet multos. **Pagninus:** In dolo vastabit multos. Potest rectè verti: In pace occidet multos. Hoc est impetum faciet in multos nihil tale suspicantes, vt pote in pace & quiete degentes. Vel, in abundantia occidet plurimos. Hoc est, ipse Antiochus affluens potentia & diuitiarum copia exitium multis molietur. Vel, ipse multis diuitibus, rerum prosperarum copia cumulatis, pestem ac perniciem machinabitur.

¶ Argumentum capituli noni.

Mplorat suppliciter Deū diuinus vates, vt Hebræos à Babylonica liberet seruitute, eorumque res afflictas & propè iacentes recreet, atque sustentet. Sanctus erat vir hic, nullis mortiferis labibus imbutus,

Mplorat suppliciter Deū diuinus vates, vt Hebræos à Babylonica liberet seruitute, eorumque res afflictas & propè iacentes recreet, atque sustentet. Sanctus erat vir hic, nullis mortiferis labibus imbutus,

imbutus, nullis rerum aduersarum ictibus fractus, & de gradu pietatis deiectus: & tamen se fatetur iniustum, & cum sceleratis recenser. Cum autem pias ardentesq; preces funderet ad dominum, apparuit ei angelus Gabriel, qui ei septuaginta hebdomadas ostendit: & prædixit tempus instaurationis Hierosolymæ, & Christi mortis, qui erat venturus, vt mortalibus viam muniret ad gloriam sempiternam consequendam.

Caput nonum.

A **I**N anno primo Darij filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldeorum, anno vno regni eius: ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo domini ad Ieremiam prophetam, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni. Et posui faciẽ meã ad dominum Deum meum rogare & deprecari in ieiunijs, sacco & cinere: & orauĩ dominum Deum meum: & confessus sum, & dixi. Obsecro domine Deus magne & terribilis, custodiens pactum, & misericordiã diligentibus te, & custodientibus madata tua. Peccauimus, iniquitatem fecimus, impiẽ egimus: & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis ac iudicijs. Non obediimus seruis tuis prophetis, qui locuti sunt in nomine tuo: regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omniq; populo terræ. Tibi domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda, & habitatoribus Ierusalẽ, & omni Israël, ijs qui propè sunt, & ijs, qui procul in vniuersis terris: ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te domine. Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audiuius vocem domini Dei nostri, vt ambularemus in lege eius, quam posuit nobis per seruos suos prophe-

tas. Et omnis Israël prauaricati sunt legem tuam: & declinauerunt, ne audirent vocem tuam. Et stillauit super nos maledictio & detestatio, quæ scripta est in libro Mosi serui Dei, quia peccauimus ei.

Deut 27

Explanatio.

IN anno primo Darij. Hic est Darius Ille, vt diuus ait Hieronymus, qui cū Cyro euerit Babylonem, & triumphauit de Chaldeis, secumque Daniele in Mediam ac Persidem duxit. Non est ille, cuius secundo anno, vt ex Aggæo & Zacharia constat, instauratum est templum Hierosolymæ: nec ille, quem Alexander magnus superauit. Sed est filius Assueri: non illius, de quo libro Esther cap. i. loquitur scriptura, qui multò post extitit: sed alterius, qui appellabatur alio nomine Astyagis. Hic Darius ducebat originem à Medis: & primus occiso rege Balsafare, redegit Chaldæã in ditionẽ suam, regnumque Babyloniorum imperio Medorum ac Persarum subiecit. ¶ Vno anno regni eius. Hoc est primo anno ab euerfa Babylone. Solent enim Hebræi nomine vnus intelligere primum: vt Genesis. i. capite. Factum est vespere & manẽ dies vnus. Id est, & ita tráfactus est primus dies naturalis. Vbi fit prius mentio vespere, quàm manẽ, quia Hebræi diem à vespera incipiebant. Et capite. 16. euangelij authore Marco: Valde manẽ vna sabbatorum veniunt ad monumentum. Pro quo Lucas cap. 24. ait: Vna autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum. Ac si dicerent: Prima die hebdomadæ, quæ est dies prima post sabbatum. Hoc est ipsa die dominicæ resurrectionis.

Hieron.

Agg. 1.

Zach. 4

Esth. 1.

Genes. 1.

Marc. 16.

Luc 24.

Ego

¶ *Ego Daniel intellexi in libris.* Hoc est diligenter, & attento animo consideravi in vaticinationibus Ieremiæ numerum annorum exilij Babylonici. Capite etiã superiore accipitur intelligere pro considerare, vbi Daniel ait: Et ego intelligebam. Vel intellexi in libris, hoc est animo ac intelligentia percepi numerum annorum vastitatis Hierosolymæ ex libris vaticinationum Ieremiæ. Capit. 25. & 29. prædixit Ieremias duraturam esse Babylonicam seruitutem annos septuaginta: illisque finitis & fluxis redituros esse Iudæos in patriam suam, & urbem ac templum instauraturos. Et ita euenit: vt ex cap. 1. lib. 1. Esdræ, & ex capite ultimo secundi Paralipomenon perspicue liquet. Has vaticinationes ait hoc loco Daniel, se legisse, & intellexisse, Deūque pro earum impletione orasse. Cū Daniel legeret Ieremiam, & in has incidere vaticinationes de reditu Iudæorum, timens ne peccata populi illam Dei promissionem impedirent, aut retardaret, se ad preces conuertit. Nā Dei promissiones clemētia plenæ intelligendę sunt, nisi impedimentum ab eo, cui sunt, ponatur. Ipse enim Deus ait in hunc modum apud Ieremiam cap. 18. Subito loquar de gente & de regno, vt ædificem, & plantem illud. Si fecerit malū in oculis meis, vt non audiat vocem meā, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum, vt facerem ei. Id intelligens diuus Hieronymus: Hæc res, inquit, non facit Daniele negligentem, sed magis prouocat ad rogādū: vt quod Deus promisit per suā clemētiā, impleat per eorū preces: ne negligentia & superbia pariat offensam. Quę verba sunt in sacros canones relata, de pœnitētia dist. 1. Prædixerat.

¶ *Et posui faciem meam ad dominū Deū.* Hoc est, respexi in cœlum, vt Deum orarem & deprecarer. Vel, conuerti faciem meam versus Hierosolymam, vbi verus Deus olim colebatur. Ad locum illum respexi, vbi quondam fuerat templum Salomonium Deo dedicatum. Potest facies hoc loco accipi pro animi intentione: vt psalmo. 26. Tibi dixit cor meū: exquisiuit te facies mea: faciem tuā domine requiram. Ac si dicat Dauid: Te domine obsecrauit cor meum: te intentio conscientię meę quę fuit: fauorem tuum semper implorabo. Vbi facies primo loco pro animi proposito sumitur, secundo verò pro fauore. In hanc significationem accipitur psalmo. 78. Ostende nobis domine faciem tuam, & salu erimus. Et cap. 7. Iob: Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? Sumitur aliquādo facies Dei pro eius præsentia, iudicio, & præcepto: vt psalmo. 67. Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Hoc est à præsentia Dei: vel iudicio eius: vel præcepto illius. His modis potest accipi capite. 4. Genesis: Egressusq; Cain à facie domini, habitauit profugus in terra. At hoc Danielis loco ponere faciem, idē est quod oculis mentis & corporis aspicere: vt apud Ezechielem. 6. Pone faciem tuam ad montes Israēl. Vidimus enim supra capite. 6. Daniele in cœnaculo suo fenestris apertis versus Hierosolymam Deum coluisse, & oculos tam animi quàm corporis ad templum sanctum leuasse.

¶ *Rogare et deprecari in ieiunijs, sacco, et cinere.* Vt Deum rogarem & deprecarer ieiunijs debilitatus, sacco indutus, cinere aspersus. Potest tota hæc oratio ita expla-

explanari : Conuerti faciem meam ad
 dominum Deum: ac ad preces funden-
 das me abſtinentia, cilicio, & cinere præ-
 parauit. Hic enim erat Iudæorum mos,
 cum acerbis calamitatibus angebantur.
 Colligis ex hoc loco, ieiunium, & ci-
 licium, & animi abiectiōem, ac veram
 humilitatem per cineris aſperſionem de-
 ſignatam, eſſe excellentes ad orationem
 præparationes. Vt pulſator muſicus
 prius lyræ temperat neruos, & præpa-
 rat ad muſicum ſonitum, ac poſtea pul-
 ſat, & ſuauem efficit concentum: ſic qui
 pius ac ardentes preces ad dominū fun-
 dere voluerit, prius debet chordas ani-
 mi pœnitentiæ præparare, & poſtea ad-
 mirabilem obſecrationis harmoniã con-
 ficere. Vnde Eccleſiaſticus capite decimo
 octauo: Ante orationem, inquit, præpa-
 ra animam tuam. Et pſalmographus:
 Præparationem cordis mei audiuit au-
 ris tua. Præparatur autem cor pœnitenti-
 æ, & humilitate, & ardente diuini ignis
 amore. Quemadmodum thuris odor
 non aſcendit ſuſum, niſi exeat ex acer-
 ra candentibus plena carbonibus: ſic ob-
 ſecratio vt feratur in ſublime, egreſſura
 eſt ex animo amore Dei inflammato.
 Ideo dicebat diuinus citharæduſ pſal-
 mo. 140. Dirigatur domine oratio mea
 ſicut incenſum in conſpectu tuo. Sed
 hæc oratio debet ex animo proficiſci cõ-
 trito & pœnitente: eſt enim pœnitentiæ
 remedium ſalutare ad funeſtum flagi-
 tiorum telum ex cordibus expellendum.
 Vt ceruus faucibus quærit dictamū her-
 bam medicam, quæ illi ſagittam foras
 eijciat: ſic peccator ſcelere percuffus de-
 bet ad pœnitentiã confugere, quæ ei
 iaculum in animo fixum extrã depellat.
 Quemadmodum ager conſitus, vberes

pulchrosque ferens fructus eſt conſeptus
 dumibus ac ſpinis, ne cõmittatur dire-
 ptioni: ita qui vult excellentibus virtu-
 tum fructibus abundare, debet ſe aſpe-
 ritate victus, cultus, & tegumenti valla-
 re atque munire, ne à furibus animorum
 ſpolietur. Pœnitentiã vt ait Tertullia-
 nus, & poſt eum Hieronymus, eſt ſecun-
 da tabula poſt naufragium. Ac ut ait Au-
 guſtinus in libro de pœnitentiã, ad agē-
 dam pœnitentiã non ſufficit mores in-
 melius commutare, & à malefactis re-
 cedere, niſi & de his, quæ facta ſunt, ſa-
 tisfacias Deo per pœnitentiæ dolorem,
 per humilitatis gemitum, per contriti
 cordis ſacrificium cooperantibus elee-
 moſynis. Apud Ezechielem capite .18.
 ait ita Deus: Conuertimini, & agite pœ-
 nitentiã ab omnibus iniquitatibus ve-
 ſtris. Et apud Ioelem. 2. Conuertimini
 ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, &
 fletu, & planctu. Scindite corda veſtra, &
 non veſtimenta veſtra. Et apud Lucam
 tertio decimo: Niſi pœnitentiã habue-
 ritis, omnes ſimiliter peribitis. Et diuus
 Ioannes Baptiſta: Pœnitentiã, inquit,
 agite, appropinquauit enim regnum cœ-
 lorum. Et ruruſus: Facite fructus dignos
 pœnitentiã. Quare debemus delicias &
 illecebras contemnere, pœnitentiã aſpe-
 ritatem diligere, & inſignes ſclerum
 labes animo conceptas acerbiffimis la-
 chrymis delere. Et ita liberabimur mun-
 do, & incolumes euademus. Nam vt ca-
 nis non audet hericium ſpinis vndique
 redimitum & ſeptum, percutere: ſic nec
 mundus eos lædit, quos videt ſpinis pœ-
 nitentiã indutos ac munitos. Pœniten-
 tiã igitur præparati debemus pius ac fla-
 grantes preces mittere in cœlũ, & ocu-
 los extollere in montes cœleſtes, vnde
 nobis

Similitudo.

Eccle. 18.

Pſal. 9.

Simile.

Pſal. 140.

Similitudo.

Altera Similitudo.

Tertull.

Hieron.

Auguſt.

Ezech. 18.

Ioelem. 2.

Luc. 11.

Matt. 3.

Luc. 3.

Similitudo.

nobis veniat auxiliū. Si hoc faciebat no-
 ster Daniel, qui animum à corporis cō-
 tagione seuocarat, totumq; sese ad san-
 ctorum imitationem contulerat: quanto
 magis in id incumbere debent, qui se
 vident sceleribus faucios, & flagitijs im-
 butos? Quid potest illis esse ad vtilita-
 tem accommodatius? Quid ad veram
 animi pulchritudinem consequendam
 præstantius, quàm esse salutari pœnitē-
 tia munitos, diuinoque præsidio septos?
 Pſal. 6. Eam ob causam aiebat diuinus ac regius
 vates: Laboravi in gemitu meo, lauabo
 per singulas noctes lectum meū, lachry-
 mis meis stratum meum rigabo. Et di-
 uis Petrus apostolus Actorum tertio:
 Pœnitimini, & conuertimini, vt deleā-
 tur peccata vestra. Et diuis Paulus in
 1. Cor. 7. posteriore ad Corinthios capite septi-
 mo: Nunc gaudio, non quia contristati
 estis: sed quia contristati estis ad pœni-
 tentiam: quæ enim secundum Deum est
 tristitia, pœnitentiam in salutem stabi-
 lem operatur.
 ¶ *Confessus sum.* Mea scilicet, & aliorum
 crimina. Assumit personam populi pec-
 cantis. Cùm vnus esset è populo, enu-
 merat ex persona sua populi peccata. Vel
 confessus sum, id est Deo gratias egi,
 eumque laudibus celebraui.
 ¶ *Deus magne, & terribilis.* Nimirum
 aduersus eos, qui te contemnunt: Hæc
 eadem verba videre poteris in obsecra-
 tione Nehemiæ, libro secundo Esdræ ca-
 pite primo. Explicans diuis Cypria-
 nus hunc Danielis locum in tractatio-
 ne de lapsis sermone quinto ait: Daniel
 post fidei ac innocentia suæ multipli-
 cem gratiam, post dignationem domi-
 ni circa virtutes ac laudes suas sæpe re-
 petitam, ieiunijs apud Deum prome-

rere nititur: in sacco & cinere voluta-
 tur: exomologesin faciens, & dicens: Do-
 mine Deus magnus & metuendus.

¶ *Custodiens pactum & misericordiam di-
 ligentibus te.* Ex hoc loco colligit Hie- Hieron.
 ronymus, non statim futurum esse om-
 ne id, quod Deus pollicetur: sed illis
 complere Deum suæ misericordia pro-
 missiones, qui eum amore prosequun-
 tur. Quod intelligitur, quando Deus
 non absolute pollicetur. Huiusmodi ho-
 mines Deus mirabiliter diligit, iuxta
 illud Ecclesiastici capite trigesimo quar- Eccle. 34
 to. Oculi Dei in diligentes se. Et pau-
 lō post: Protector potentia, firmamen-
 tum virtutis, &c.

¶ *Peccauimus.* Statim in principio obse-
 crationis se peccatorem fatetur, iuxta
 Prouerbiorum illud: Iustus prior est ac- Prou. 18
 cusator sui. Et illud Esaiæ: Narra, si quid Esai. 43.
 habes: vt iustificeris. Pro quo septua-
 ginta interpretes verterunt: Dic tu prius
 iniquitates tuas: vt iustificeris. Quem- Similitu-
 admodum mendicus in via iacens non do.
 solet transeuntibus sana membra osten-
 dere, sed faucia, & vulneribus con-
 fecta, vt eos moueat ad misericordiam:
 sic nos non sumus Deo virtutum actio-
 nes ostensuri, sed peccata, & animam
 flagitijs percussam, vt eius moueamus
 pietatem, Nam vt diuis ait Augusti- August.
 nus, & citatur à Prospero Aquitanico Prospe.
 in tractatione sententiarum, apud iudicē
 iustum & misericordem qui se accusat,
 excusat. Id fecit publicanus, qui ascen-
 dens in templum oraturus, percutiens
 pectus suum dicebat: Deus propitius este Luc. 8.
 mihi peccatori. Contrà verò pharisæus
 in oratione multum sibi assumpsit, &
 arrogauit. Ex quo effectum est, vt publi-
 canus exiret inde iustificatus, pharisæus

Y autem